

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV

31.

APOLLONIUS HISTÓRIÁJA

KOLOZSVÁR 1591.

KIADTA

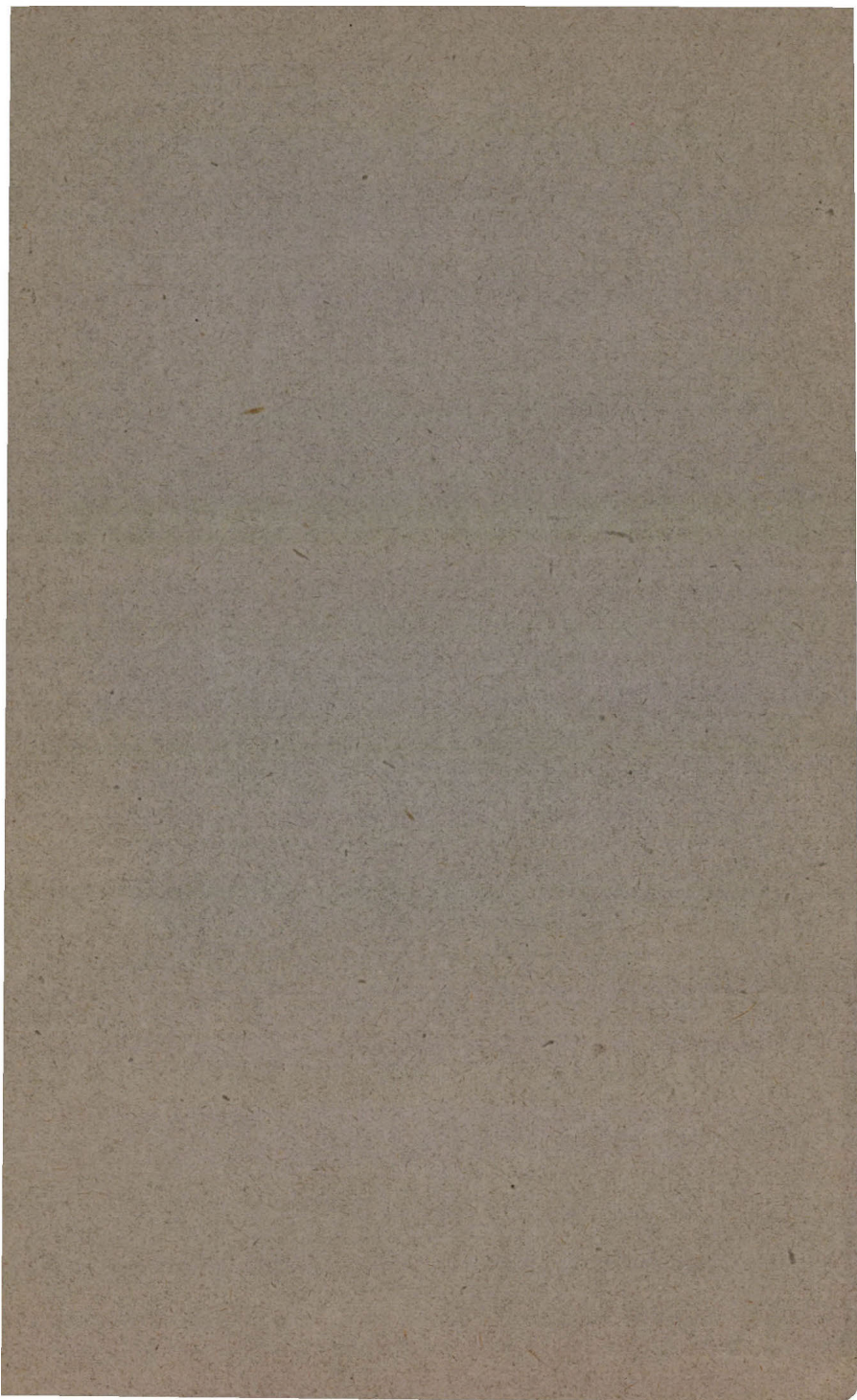
BERECZ SÁNDOR

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1912

Ára 3 K

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV

31.

APOLLONIUS HISTÓRIÁJA

KOLOZSVÁR 1591.

KIADTA

BERECZ SÁNDOR

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1912

FRANKLIN-TÁRSULAT

FRANKLIN-TÁRSULAT

FRANKLIN-TÁRSULAT

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

Apollonius története.

Apollonius története valószínűleg a Kr. u. III. században keletkezett görög regény, a melynek szövege csak későbbi, V. vagy VI. századból való latin átdolgozásban maradt fenn.

Az európai népek irodalmában a X. századtól kezdve a XVIII. századig igen népszerű volt Apollonius királyfi históriája. Több mint 60, máig is fennmaradt kézírata élénk tanuságot tesz közkedveltségéről. Azonkívül a középkor két országszerte olvasott könyvében is helyet talált, költőileg átdolgozva *Viterbói Gotfried Pantheonjában*, keresztény szellemben átalakítva a *Gesta Romanorum*-ban. *Jellemvonásai*, a melyek a görög regény típusát képviselik, a következők: egy egészében jelentéktelen szerelmi história, összekapcsolva tömérdek kalanddal, a melyeknek valósággal stereotyp menete az, hogy benne kalózok és egyéb gonosztevők szerepelnek, továbbá gyermekkitétel és a történet végén a legmeglepőbb fordulat, a felismerés csodálatos úton, a mikor nagy szerepe szokott lenni a deus ex machinanak, még pedig ez különféle formában jelentkezik, vagy jóslat vagy valami jóslatszerű dolognak templomban való kihallgatása formájában, a mint azt számos görög regény mutatja. Ezek a tipikus jellemvonásai magyarázzák

meg azt, hogy a történet a középkorban annyira elterjedt.¹

Részint az említett két könyv, részint pedig az eredeti szöveg nyomán sok feldolgozásban részesült. A feldolgozások hosszú sorát egy IX. vagy X. századi ó-angol fordítás nyitja meg és ez a história a renaissance-on keresztül eljutott egész Shakespeare-ig s ő általa közvetítve egészen napjainkig, a mennyiben a Shakespeare-nek tulajdonított *Pericles-dráma* nem más, mint az Apollonius-regénynek feldolgozása.

A kéziratok nagy tömegével szemben a XIX. század előtti időből csak két kiadása ismeretes: 1475 és 1595-ből. Ez az a körülmény magyarázza meg, hogy a kéziratok nagyobb részében a szöveg igen romlott és későbbi hozzátételek annyira megfosztották eredeti jellegétől, hogy szinte középkori csinálmányra emlékeztet. Az első latin nyelvű nyomtatott kiadás után csak négy évszázad mulva jelent meg olyan kiadás, a mely a történettel való tudományos foglalkozást lehetővé tette.

Az Apollonius-novellával összehasonlító irodalom-

¹ Hogy mennyire híres volt Apollonius története, abból láthatjuk, hogy előfordul a *Vilkinasagaban*, a mely 1250 körül keletkezett és a legjelentékenyebb norvég saga, Veronai Detréről, Theodorichról szól. A szerző ezeket a történeteket németektől hallotta, a kik Svédországban utaztak és az elbeszélés folyamán összehasonlítja Detre történetét, Krimhild történetét, a Burgundok vesztét és ugyanebben a mondában megemlíti, hogy Attila kinevezi Tira grófjává Apolloniust. Ily módon ez a történet egész északon behatolt még az Attila-mondába is. (Riedl Frigyes: A XVI. sz. irod. története. Egyet. előad.) Ebben a tirai Apolloniusban (a kinek életsorsa azonban a regény hőséne életsorsához nem hasonlítható) sokan helyesen a népkönyv Apolloniusát ismerték fel. Az elbeszélésnek van egy pár momentuma *Wieland Oberon-jában* is.

történeti alapon többen foglalkoztak. *Singer S.* ily tárgyú dolgozata: *Apollonius von Tyrus. Untersuchungen über das Fortleben des antiken Romans in späteren Zeiten.* Halle, 1895., a szerző saját bevallása szerint töredékes, azonkívül lépten-nyomon érezhető módszerének fogyatékossága. *Smith Albert H.* munkája: *Shakespeare's Pericles and Apollonius of Tyre. A study in comparative literature.* Philadelphia 1898. elődeinek dolgozatain alapuló értéktelen compilatio.¹ Legnagyobb érdem ezen a téren *Klebs Elimart* illeti. Műve ugyan nem egészen kimerítően foglalkozik a tárggyal, mégis mindezideig a legteljesebb és legbehatóbb munka: *Die Erzählung von Apollonius aus Tyrus. Eine geschichtliche Untersuchung über ihre lateinische Urform und ihre späteren Bearbeitungen.* Berlin 1899.²

Könnyebb tájékozódás végett közlöm a história tartalmát. A história tartalma³ — a későbbi hozzátoldásoktól megtisztítva — a következő: «Volt egyszer Antiochiában egy Antiochus nevű király, a kinek nevéről nevezték el a várost. A királynak csodaszép leánya volt, a kiért sok kérő jött a városba. Antiochust bűnös vágy szállta meg, megbecstelenítette saját gyermekét és ez szégyenében öngyilkos akart lenni. Öreg dajkája azonban megbékítette sorsával, sőt arra bírta, hogy továbbra se álljon ellen atyjának.

A leány atyja, hogy buja vágyát ezentúl is kielégíthesse, kihirdette, hogyha valaki feleségül akarja venni leányát, fejtse meg a feladott talányt; a ki azonban a talányt nem tudja helyesen megfejteni, fejével lakol.

A királyi palota előtt már sok fejedelem és nemes

¹ Kropf Lajos ismertetése, Budapesti Szemle, 1899: IV. 455.

² Katona Lajos ismertetése, Irod. Közl. X. 246. 1900.

³ Klebs id. m. 3.—10. l.

feje függött, ekkor érkezett oda Tyrusból egy előkelő ifjú, Apollonius. Antiochus feladta neki a talányt, a mely burkolt szavakban a király gáztettéről szólt. Apollonius megfejtette a talányt és kijelentette, hogy a királyról és saját leányáról van benne szó. Antiochust igen meglepte az ifjú felelete és így szólt hozzá: A talányt nem fejtetted meg, de azért adok harmincz napig haladékot, azután jöjj vissza menyasszonyodért vagy megérdemlett büntetésedért.

Apollonius visszament Tyrusba. Tudta ugyan, hogy a talányt helyesen fejtette meg, mégis félt a király gonosz tervétől. Kincseit hajóra hordatta, azonkívül sok élelmiszert vitt magával és titokban éjjel kelt útra a viharos tengeren, hogy a gonosz király cselszövényeit elkerülje.

Antiochus hű szolgáját, Thaliarchust Tyrusba küldte, hogy Apolloniust megölje. Mikorra ez Tyrusba érkezett, Apollonius már eltűnt. A mint a király erről értesült, vérdíjat tűzött ki Apollonius fejére.

Apollonius ezalatt Tarsusba ért és itt megtudta, hogy száműzték. Tarsusban egyik vendégbarátjával, Stranguilióval találkozott és megkérdezte tőle, hogy nyújthat-e neki a város védelmet. A várost ekkor éppen éhhalál fenyegette, Apollonius felajánlotta gazdag élelmiszerkészletét, ezért hálából a város lakosai szobrot emeltek tiszteletére a piaczon. Mivel azonban a város a hatalmas királylyal szemben nem védhette meg, Apollonius a cyrenei Pentapolisba távozott. Útközben hajója minden kincsével és legénységével óriási viharban elpusztult, de Apollonius egy szál deszkán megmenekült és a hullámok Cyrene előtt vetették partra.

Egy öreg halász megkönyörült a szegény hajótörötten, megosztotta vele ételét és szegényes ruházatát.

A halász Apolloniust a városba küldte, hogy ott próbáljon szerencsét. A mint a város kapujába ért, ott egy hírnök a polgárokat és a szabad idegeneket Archestrates király parancsára a versenytérre hívta meg. Apollonius követte a felhívást, megjelent a versenytéren és ügyes labdajátékával feltűnést keltett. A király vendégül látta asztalánál és drága ruhákkal ajándékozta meg. A mikor a palota előcsarnokában a vendégek között helyet foglalt, megjelent a szép királyleány és üdvözölte a vendégeket. Az idegent is észrevette és származása meg szülőföldje után tudakozódott. Apollonius elbeszélte élete folyását, és midőn szomorú sorsára gondolt, könnybelábadtak szemei. Ekkor az öreg király arra kérte leányát, hogy vigasztalja meg a szomorkodót. A királyleány remek lantjátékával elbűvölte a jelenlévőket, csak Apolloniust nem hatotta meg a játék. A király megpirongatta közönye miatt és ekkor Apollonius kezdett játszani. Itt is mesternek bizonyult, a hallgatókat egészen fellelkesítette, a királyleány szíve pedig szerelemre gyulladt. Hogy mindig az ifjú közelében lehessen, rávette atyját, hogy a hontalan ifjúnak a palotában szállást adjon.

A művészelelkű ifjú képe mélyen belevésődött a királyleány lelkébe, egész éjszaka nem tudott aludni és azt kérte atyjától, hogy Apolloniust zenetanítóul fogadja melléje. Az atya teljesítette leánya kívánságát. A leány szívét a titkolt szerelem sorvasztotta s betegnek tetette magát. Az orvosok azonban nem tudtak gyógyszert ajánlani.

Ez időben történt, hogy a király Apolloniusszal a piacon sétált és három ifjú arra kérte, hogy fogadja egyiküket vejévé. A király feliratta nevüket és a megígért nászajándékot és felkérte Apolloniust, hogy az

írást adja át leányának. A leány elolvasta a neveket és mivel nem találta köztük azt a nevet, a melyet keregett, levelet írt atyjának és azt kérte tőle, hogy a hajótöröthöz adja feleségül. A király nem értette meg a leány válaszát, azért megkérdezte az ifjakat, hogy melyikük szenvedett hajótörést. Az egyik ifjú mindjárt jelentkezett, de a másik azonnal megczáfolta kijelentését. Ekkor a király Apolloniusnak adta át a levelet. Apollonius a levél olvasása közben elpirult, a király most már tisztában volt leánya kívánságával. Örömet beleegyezett a házasságkötésbe és nagy pompával tartották meg az esküvőt.

Néhány hónap mulva egy hajós hírül hozta, hogy a vétkes Antiochus királyt és leányát villám sújtotta agyon. Mivel Antiochia polgárai Apolloniuszt akarták királylyá választani, Apollonius feleségével együtt útra kelt. Felesége a tengeren leánygyermeket szült, de a gyermekágyban tetszhalott lett. Apollonius megsiratta feleségét és mert a hajósok arra figyelmeztették, hogy nem tanácsos a holttestet a hajón hagyni, ládát készítetett a holttest számára, sok aranyat és egy írást tett melléje, azután a tengerbe dobatta.

A nagy csapás annyira elszomorította, hogy nem akart se Antiochiába, se pedig vissza Cyrenebe menni, hanem Tarsus felé vitorlázott. Újszülött leánykáját vendégbarátjának, Stranguillionnak és feleségének, Dionysianak adta át és meghagyta nekik, hogy a gyermeket mint saját gyermeküket neveljék és Tarsus városáról Tarsianak nevezzék. Ő maga hosszú útra indul, hogy búját felejtse és gyászának külső jeléül haját és szakállát mindaddig nem fogja lenyíratni, míg vissza nem tér, hogy leányát kiházasítsa. Miután leánya számára sok kincset, drága ruhákat és egy hűséges dajkát hagyott hátra, elhajózott.

Ezalatt a hullámok Ephesus mellett egy koporsót vetettek a partra. Itt akadt rá Chaeremon, egy öreg orvos, felnyitotta a koporsót és királyi díszbe öltözött nőt talált benne, mellette pedig aranyat és egy táblát, a mely az arany egyik felét a megtalálónak, a másik felét pedig a temetésre szánta. Míg Chaeremon máglyát állítottatott fel, odaért egyik tanítványa és ezt megbízta a hulla bebalzsamozásával. A mint ez a balzsamozáshoz kezdett, észrevette, hogy az asszony tetszhalott és csakhamar életre keltette. Az életre keltett királyleány nem akart másnak a felesége lenni, hanem Diana papnője lett Ephesusban.

Időközben Tarsia szép és erényes hajadon lett, nevelői a szabad művészetekben nagy gonddal képeztették ki. A mint egyszer az iskolából visszatért, öreg dajkáját súlyos betegen találta. A dajka halálos ágyán feltárta Tarsia előtt, hogy atyja Apollonius király, nagyatyja pedig Archestrates király volt. Tarsia hűséges szolgálónőjét a tengerparton temette el és emléket állított neki. A sírt minden nap felkereste és halotti áldozatot mutatott be.

A dajka halála után Tarsia nevelőanyja, Dionysia, áskálódni kezdett ellene. Irigység fogta el, mikor a szép Tarsiát dicsérték és az ő csunya leányát gúnyolták. Mivel Apollonius már rég távol volt, azt hitte Dionysia, hogy Tarsia kincseit büntetlenül eltulajdoníthatja. Egyik rabszolgájának megparancsolta, hogy lesse meg a kis leányt, midőn dajkája sírjához megy és ölje meg. A mikor a szolga úrnője parancsát teljesíteni akarta, tengeri rablók törtek elő és elragadták Tarsiát. A rabszolga félt úrnője haragjától és azt állította, hogy megölte a királyleányt. Erre a gonosz asszony azt híresztelte a leányról, hogy betegségében halt meg és emléket állított neki a tengerparton.

Tarsiát a tengeri rablók Mytilenebe vitték és rab-szolgánőnek kínálták. Athanagoras király és egy bordélyház tulajdonosa vetekedtek a leányért. A leány az utóbbi lett és borzalommal tudta meg, hogy milyen környezetbe vetette sorsa. Könnyörgése nem használt semmit és nyiltan árúba bocsátották. Először Athanagoras ment hozzá. A leány a fejedelemnek a lábaihoz borult, bevallotta királyi származását és szerencsétlen sorsát. Athanagorast igen meghatotta a leány szánalmas helyzete, több aranyat dobott a leány ölébe, mint a mennyit kapzsi gazdája követelt és eltávozott, a nélkül, hogy a leányt megérintette volna. Ugyanígy cselekedett a leány többi látogatója is és Tarsia érintetlenül sok pénzt adhatott át gazdájának. A mikor a gazda ezt megtudta, haragra lobbant és megparancsolta a leányok őrének, hogy becstelenítse meg a leányt. De még ezt a durva embert is megindították a királyleány könnyei és Tarsiának megengedték, hogy zenejátékával szerezzon pénzt.

Ebben az időben érkezett hosszas bolyongás után Apollonius Tarsusba. A mint megérkezéséről Dionysia értesült, remegve vallotta be férjének Tarsiával szemben elkövetett gaztettét. Ekkor mindketten gyászruhába öltöztek és azt mondták Apolloniusnak, hogy leánya a minap meghalt és a tengerparton megtalálhatja síremlékét. Apollonius odament és a sírnál egészen átengedte magát bánatának; nem akarta többé látni se a napot, se a földet, hajójának legsötétebb zugába zárkózott s felszedette a horgonyt. Azt gondolta, hogy a tenger hullámai között talál majd szabadulást.

A tengeren borzasztó vihar támadt s hajója Mytilenébe vetődött. Ott éppen Neptunus ünnepét ülték s Apollonius megengedte hajósainak, hogy ezt a napot

vígan töltsék el, ő ezalatt a hajóban szomorkodott. A mikor Athanagoras a tengerparton sétált, észrevette a hajósnépet, a mely ura nélkül vígan töltötte idejét. Kérdezősködésére megtudta, hogy Apollonius, a hajó tulajdonosa, a hajó mélyén fekszik és nem akar senkit sem látni. Athanagoras most Tarsiaira gondolt, a ki neki elveszett atyjáról, Apolloniusról beszélt. Ekkor a fejedelem lement a hajó fenekére és igyekezett Apolloniust rábeszélni, hogy hagyja el azt a sötét helyet. Apollonius azonban nem akart távozni. Athanagoras erre Tarsiaért küldött, hogy ez művészi játékával az életuntat felvidítsa. A leánynak sikerült Apolloniust felvidíteni, azután Apollonius parancsára távoznia kellett. Tarsia Apolloniust a fedélzetre akarta vinni, mert fájt neki, hogy ilyen nemes ember kétségbeesésében tönkre akar menni. Apollonius ellenkezett, a leány megbotlott és megsérült. Ekkor elpanaszolta Apolloniusnak élete sorsát, Apollonius végre megtudta, hogy saját leánya áll előtte és örvendezve karolta át. Apollonius levetette gyászruháját és leányát Athanagorasnak jegyezte el. Mitylene lakosai megbüntették a bordélyház tulajdonosát és Apollonius gazdagon megjutalmazta a várost. Ezután, a mint álmoképe utasította, Ephesusba hajózott. Diana templomában az istennő szobra előtt elbeszélte élete folyását. A templomban mellette állt a főpapnő, a ki szépségére nézve az istennőhöz hasonló volt. A papnő felismerte férjét és egész Ephesus ünnepelte a házaspár találkozását.

Apollonius Ephesusból Antiochiába hajózott és elfoglalta a számára fentartott trónt, azután Tyrusba távozott s itt vejét trónjának örökösévé tette, majd Tarsusba ment, a hol leányának hűtlen nevelőszüleit megkövezette. Végre visszatért Cyrenebe, hol az öreg Archestrates

király igen örült, a mikor övéit viszontláthatta. A mint egy évvel utóbb meghalt, Apollonius átvette uralmát és sokáig békében és boldogságban kormányozta országát.»

Ez az áttekintés azonban csak az események változatos menetéről értesít.

A *szerző nevének* nyoma veszett és az elbeszélésben a keletkezése idejére nézve sem találunk adatot. Ezért a mű eredetére és keletkezésére nézve igen különfélék a nézetek. *Welser*¹ a história kiadásának előszavában (Editoris censura) úgy nyilatkozik, hogy Apollonius története egy görög regénynek latin fordítása. Nézetével azonban sokan szembehelyezkedtek. *Haupt*² egyenesen kijelenti, hogy a könyv nem fordítás és hogy sem a szavak, sem a fordulatok nem utalnak görög eredetire. *Thielmann*³ az elbeszélés nyelvéből azt következteti, hogy szerzője VI. század folyamán élt keresztény ember volt. Ma az a tudósoknak általánosan elterjedt nézete, hogy Apollonius históriája egy görög eredetinek átdolgozása (nem pedig fordítása).⁴

¹ Markward Welser: Narratio eorum, quæ contigerunt Apollonio Tyrio. Ex membranis vetustis. Augustæ Vindelicorum ad insigne pinus 1595., később újból Marci Velseri Opera. Nürnberg 1662.

² Haupts Opuscula. III.

³ Ph. Thielmann: Über Sprache und Kritik des lateinischen Apollonius-Romans, Speier 1881. Thielmann ebben a munkában kifejti, hogy az elbeszélésnek hangja a népies felé hajlik, nyelve pedig az egyházi és a vulgaris latin sajátos keveréke.

⁴ Teuffel-Schwabe: Geschichte der römischen Litteratur (Leipzig 1890.) I—II. A VI. században a regénynek az Apollonius história a képviselője. Ez az elbeszélés egy görög, legkorábban a Kr. u. III. században szerkesztett eredetinek szabad, keresztény felfogás szerinti átdolgozása. A tárgy és tárgyalásmód nagyon hasonlít a görög sophistica szerelmi regényeiéhez, különösen ephesusi Xenophon művéhez: *Ephesusi történetek Antheia-ról és Habrokomesről* 5 könyvben.

A görögből való átdolgozás idejéül különféle századokat jelöltek meg. A latin elbeszélés keletkezése idejét ma általában a VI. századba helyezik.

A história szöveghagyománya.

Az Apollonius-história első említése a VI. század második felébe esik. *Venantius Fortunatus* említi egyik költeményében:

'Tristius erro nimis patriis uagus exul ab oris
Quam sit *Apollonius naufragus hospes aquis*'.

Szó van a históriáról a *de dubiis nominibus* grammatikai írásban (VII. században): 'gymnasium generis neutri sicut balneum, in Apollonio «gymnasium patet»'. A *Gesta Abbatum Fontanellensium* (Mon. Germ. II. 287. 17.) *Wando* apátról (742—756) azt írja, hogy a St. vaudvillei kolostornak több különféle könyvet ajándékozott, köztük 'historiam Apollonii regis Tyri in codice uno. A IX. században (821) előfordul a *reichenawi* könyvtár jegyzékében. Lehet, hogy már a IX. vagy csak a X. században készült a már csak töredékes ó-angol fordítás; az Ottók idejéből való egy latin hexameteres feldolgozás (*Carmen de Apollonio*). Ugyanebből az időből származik a históriának két legrégibb reánk maradt kézírata, a *firenzei* és a *leideni*.

A história első nyomtatott kiadásának két példánya ismeretes: egyik a bécsi udvari könyvtárban van, a másik a wolfenbütteli hercegi könyvtárban található. A könyv 34 levélből áll, czímlap és évszám hiányzik róla. A nyomás után indulva valószínűleg Utrechtben készült 1475 körül. Ennek a kiadásnak ismerete nélkül

bocsátotta ki Welser Markward kiadását 1595-ben.¹ A szövege, — mint elődjéé — vegyes kéziratból származik. *Lapaume* igen rossz párisi kéziratból adta ki 1856-ban a *Scriptores Erotici* függelékében. A szöveg igen romlott és a hozzá fűzött megjegyzések hihetetlenek. *Haupt* a Welser szöveg alapján új kiadást akart sajtó alá rendezni, tervét azonban már nem valósíthatta meg.

A históriával való tudományos foglalkozást igen megkönnyítette *Riese* kiadása.² Azonban ennek a kiadásnak is vannak hibái. Riese u. i. nem vizsgálta át a gazdag kézirati anyagot, hanem csak egy collatoria támaszkodott. Mivel az egyedüli teljes párizsi kéziratot nem használta, a szövegnek csak azt a kisebb felet közölhette, a melyet a florentini kézirat tartalmaz. *Ring* kiadása³ annyiban mutat haladást, hogy ő adta ki először a firenzei kézirat recensioját. *Ring* azonkívül átkutatott egy csomó kéziratot, ezeket azonban nem foglalta rendszerbe. Az ő érdeme, hogy egy XIV. századi párizsi kéziratot fedezett fel, amely igen közel rokon a florentini IX. v. X. századi kézirrattal. Riese a kiadás ismertetésében⁴ annak a nézetének adott kifejezést, hogy a párisi kézirat ismeretessé válása után csak erre és a firenzei kézírra kell a szöveget alapítani és a többi kéziratot bátran lehet mellőzni. Ezt a kissé furcsa nézetét Riese a história második kiadásában⁵ mellőzte. Riesenek második kiadása nagy hala-

¹ Welser id. kiadása. Lásd 12. l.

² A. Riese: *Historia Apollonii regis Tyri*. Bibliotheca Teubneriana. Lipsiæ 1871.

³ M. Ring: *Historia Apollonii regis Tyri e codice Parisiano* 4955 edidit et commentario critico instruxit. Pozsony, 1888.

⁴ Berliner Philologische Wochenschrift 1888. 568. l.

⁵ 1893.

dást mutat az elsőhöz képest, bár még mindig nem vizsgálta át a históriának teljes kézirati anyagát es az Apollonius história kéziratairól csak igen felületes jegyzéket nyújtott.

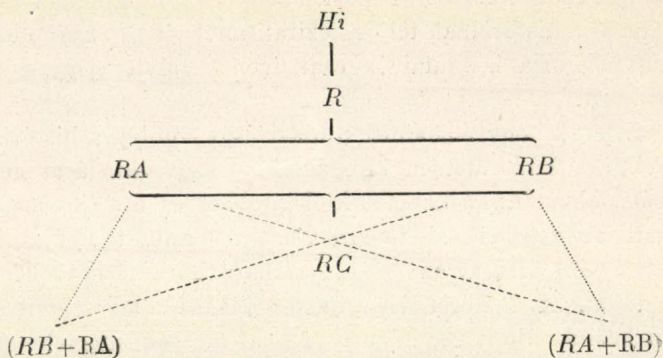
Klebs, hogy elődeinek mulasztását pótolja, a história eddigi, sok tekintetben kifogásolható szövegkiadásai helyébe akart mindenképen kielégítőbbet és a teljes kézirati anyag kritikai megrostálásán alapulót nyújtani. Ezért vizsgálta át az összes számára hozzáférhető kéziratokat. A história első három kiadását beleszámítva 63 kézirat állott rendelkezésére, a melyek meg lehetős arányosan oszlanak el Németország, Anglia, Franciaország és Olaszország között.¹ A kéziratokat szigorú philologiai módszerével világosan feltetsző *családokba* osztotta. A szövegkritikai vizsgálatnak eredménye az, hogy az eredeti história (*Hi*), a mely nem maradt fenn, egy későbbi keresztény feldolgozás (*R*) kétféle szerkezetében (*RA* és *RB*), majd e kettőnek többrendbeli keverék alakulataiban jelenik meg. A kéziratok szétágazó családfájának a törzsből közvetlenül kisarjadt legközelebbi származékai dr. Katona Lajos² szerint schematikusan így ábrázolhatók:

¹ Ezenkívül rendelkezésére állottak még németalföldi, osztrák, magyar és svájci kéziratok.

A história latin nyelvű kéziratai a következőképen oszlanak el: Németországra esik 12 kézirat, Franciaországra: 11, Olaszországra: 13, Németalföldre: 2, Ausztriára: 7, Magyarországra: 1 és Svájcra 3 kézirat.

Az egyetlen magyar Apollonius-kézirat a Magyar Nemzeti Múzeum 4. sz. latin codexe. Ring 1874-ben fedezte fel az ú. n. Werdener Fragment-et, most cod. Pestensis 4. Fol. lat. 3205. (Klebs id. m. \varnothing -vel jelöli.) A hiányos kézirat a XI. században keletkezett, negyedfél pergament lapból áll, melyeken a szöveg kéthasábos. Az első oldal második és a második oldal első hátsábjá hiányzik.

² Katona Lajos: Klebs könyvének ismertetése. Irod. Köz. X. 247. 1900.

Az *RC*-vel jelölt keverékalakulatok ezeknek csak egyik típusát képviselik, még pedig azt, a melyben *RA* és *RB* szerkezet körülbelül egyenletesen elegyül, a többiekénél részben *RA*, részben *RB* a túlnyomó. Miniket közelebbről csak az $RA + RB$ képletben feltüntetett arány szerint elegyült szerkezetek egyik csoportja, a Welser kiadásában képviselt redactio érdekel, mert ezen alapul a *Gesta Romanorum* 153. fejezete.

Az Apollonius-história eredete és kora.

Az Apollonius-históriában több, műveltségtörténeti szempontból fontos *réteget* kell megkülönböztetni. Az ethnikus természetű alapréteg *népmesei*, ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy ez a legalább egy évezreden keresztül különböző nyelveken, különböző formákban és a művészetnek többé-kevésbé előrehaladott eszközeivel alakított történet még akkor is visszaesik mintegy arra a népmesei színvonalra, a melyről legalább egyes moti-

vumaiban az irodalom magaslatára felemelkedett. A második, kétségtelenül magasabb műveltségtörténeti réteget *novellisztikus*nak lehet nevezni. Ez már nem naiv, szorosan népi műfaj, hanem magasabb műveltségi köröknek hatását mutatja, különösen a cselekvény fokozásában s az emberek jellemzésében. A népmesei és novellisztikus elem alkotja az Apollonius-históriának kalandos, regényszerű voltát, a mely a görög regényt leginkább jellemzi. Beleszövődnek azután bizonyos *históriai reminiscenciák*, még pedig a Nagy Sándor epigónjai utáni idők emlékei Antiochus király alakjával és nevével. Ehhez járul egy irodalmi hagyomány, a mely az alexandriai kor ízlése szerint alakítja a tárgyat és megint beleilleszti a görög regény hagyományos szellemébe. A kultúra fokai, a melyek ebből a históriából világosan kitetszenek, elsősorban a hellenisztikus, másodsorban a keresztény kultúra elemei. A tisztán hellenisztikus réteg természetesen csak rekonstrukció útján állapítható meg, mert teljesen pogány szellemű szöveg nem áll rendelkezésünkre, míg a keresztény kultúra rétege konkrét formában áll előttünk.

Ezek előrebocsátása után áttérhetünk az irodalomtörténeti szempontból két legérdekesebb kérdésre: 1. vajjon az összes változatokból rekonstruálható *R* átdolgozás, a mely határozottan keresztény szellemben történt, *görög* vagy *latin* eredetin alapul-e, és 2. *mely korból* való az eredeti história (*Hi*).

Haupt és *Thielmann* az antik és keresztény elemek szervesen összeegyeztetését mutató *R* szerkezetet tartják az eredetinek, noha e feltevés mellett számbavehetőbb bizonyítékot nem tudnak felhozni. *Thielmann* szerint a históriában egy helyütt bibliai hatás nyoma észlelhető. Egy öreg halász megkönyörül a hajótörést szenvedett

Apolloniuson, kunyhójába vezeti és megosztja vele szegényes ruházatát. Thielmann idézi a megfelelő bibliai helyeket és azt állítja, hogy a halász a biblia szavai szerint cselekszik, ezért ő ezt a részt a Vulgataból való kölcsönzésnek tartja. Az itt leírt jelenet azonban általános emberi motívum, hasonlóképpen cselekedtek Homeros görögjei, a rómaiak stb. A történetben több ilyenfajta keresztény vonás fordul elő, mivel ezek többnyire külsőségeken alapulnak (szavak felcserélése stb.) az összefüggés zavarása nélkül is bátran mellőzhetjük. Igaz ugyan az is, hogy antik és keresztény elemeknek önkényes összekeverése kedvelt szokása a hanyatló ókor-nak, különösen pedig a középkornak, azonban a történetnek *R* szerkezetében valóságos keveredésről nem lehet szó. Az elbeszélés minden eleme *antik jellegű*. Az istenek világát, ünnepeiket, kultuszukat nagy élénkséggel festi a história.

A hajótörött Apollonius meztelenül áll a parton és Neptunushoz fohászkodik. rector pelagi-nak szólítja. Ne-jének koporsóját Neptunusra bizza; a citherások ünnepi ruházatában pazar szépséggel jelenik meg úgy, hogy a vendégek azt gondolják, hogy maga Apolló jelent meg köztük; az ephesusi templomban magna Diana-hoz fordul; a mikor Mytilenebe érkezik, a Neptunaliákat ünneplik. Tarsia dajkájának a sírjához megy, virágokat és bort visz magával, hogy halotti áldozatot mutasson be és szüleinek Manesit szólítja meg. Ez a rövid kis áttekintés is mutatja, hogy mennyire antik jellegű a história. Keresztény szokásokról és intézményekről nincs sehol sem szó, a históriának keresztény elemei mind jelentéktelenek és csak későbbi eredetűek.

A különféle elemeknek felületes összevegyítését Riese olyanformán magyarázta, hogy a históriát az V.

vagy VI. század folyamán latinul értő keresztény ember görög eredeti után fordította s a mellett felületes módon átkeresztényesítette. Riese a história első kiadásának¹ előszavában (pag. XI.—XV.) a legkülönbébb alkotó részekből összeállított szövege alapján nyelvi megfigyeléseit két csoportba állította össze. Ezek a csoportok szerinte azt bizonyítják, hogy a história görögből való fordítás és hogy ez a latin fordítás abban a korban keletkezett, midőn a latin nyelv a románba ment át, azaz a VI. században. Thielmann a nyelv alapos vizsgálata után arra az eredményre jutott, hogy a Riesetől idézett nyelvi sajátságok részint a vulgáris latin nyelvre emlékeztetnek, részint pedig græcismusok, a melyek a Vulgatából származnak. (Szerinte különben is a história a Vulgata hatása alatt áll.) Az említett sajátságokon kívül még egy, a románba átmenő nyelv nyomai is érezhetők rajta. Riese a história második kiadásához önkényesen kiválasztott szavak jegyzékét függesztette, ezeken kívül közölt egyes fordulatokat — melyeket eleinte græcismusoknak tartott — most azonban keresztény jellegűeknek mondott. Közölt még egy pár latin-görög egyezést, különösen Xenophonból, ezek is bizonyítják szerinte a história görög eredetét. A görögös szólásmódokra Riese a kellőnél többet épített. Utána Rohde a görög regényről szóló munkájában² szintén a história görög eredetiből való származása mellett foglalt állást. Rohde nézetét a históriának a görög regényekkel egyező meseszövéseire, kalandjaira, szóval belső szerkezetére alapította, a történet görögös szólásmódjait

¹ L. 14. old. 2. jegyzet.

² Rohde Erwin: *Der griechische Roman und seine Vorläufer*. Leipzig, 1876.

azonban nem érdemesítette arra, hogy mint elődje, a maga feltevésének alapjai közé sorozza. A história igen közeli rokonságban van *Xenophon Ephesusi történeteivel*,¹ még egyes fordulatok is közösek. Ezt a feltűnő egyezést csak úgy magyarázhatjuk meg, hogy a két költő egymás utánzója volt. Mindez azonban még nem bizonyítja azt, hogy az Apollonius-história szerzője görög volt és görögül írta művét. Rohde a história latin szövegében vegyesen előforduló pogány-görög és keresztény-latin szokások és fordulatokból azt következteti, hogy keresztény-latin ember görög eredetiből fordította a históriát.

Rohde több bizonyítékot hoz fel arra nézve, hogy a görög regénynek, a mely eredetileg a sophistikus rhetorika műve volt, jellegét a latin átdolgozó változtatta meg. Szerinte u. i. az egész regény két egyenlőtlen részre oszlik. Az első részben Apollonius Antiochus leányaért pályázik de, mivel elutasítják, távoznia kell. A históriának ez a része nincs szoros összeköttetésben a második részszel. Apollonius nem is gondolva vissza az első, igen kellemetlenül végződött szerelmi kalandjára, legközelebbi alkalommal beleszeret egy leányba. Antiochust és leányát nélkülözhetnők, a nélkül, hogy a cselekmény további menete megváltoznék. Rohdera a regény alapos megfigyelése azt a hatást gyakorolta, hogy a latin átdolgozó Antiochus történetét utólag helyezte a história élére, hogy valami motivumot találjon Apollonius Tyrusból való menekülésének indokolására. Görög költő szerinte mindenesetre olyan jóslatból indult volna ki, a mely Apolloniust kalandokra birta. Ez a motivum ugyan képtelennek látszik, de mintája, Xenophon így

¹ L. 14. l. 4. jegyzet.

járt el. A keresztény átdolgozó azonban már nem tűrhette, hogy az egész történet folyására pogány démon jóslata legyen irányadó, azért más motivumra kellett gondolnia, hogy ezt helyettesítse. A latin átdolgozó a görög mondvilágban és más népek meséiben is elterjedt motivumot választott: egy atya, a ki saját leányát szereti, a kérőket fogas kérdésekkel elijeszti. Hogy a história különben Antiochus királynak és leányának alakját teljesen nélkülözheti, arról meggyőzhet bennünket az Apollonius-regénynek egy népmesei változata, Hahn újjörög és albán mese gyűjteményének 50. meséje.¹ A nőktől irtózó herceget atyja elküldi hazulról, hogy feleséget keressen magának. A hercegnek a kalandjai mindjárt tengeri viharral és hajótöréssel kezdődnek, Antiochusról és leányáról nincs a mesében szó.

Rohde tehát nemcsak szellemében és tartalmában tekintette ezt a históriát görög regénynek, hanem egyenesen *görög regény latin átdolgozásának*. Klebs idézett művében szembehelyezkedik Rohde nézetével. A történetben előforduló *pénznemek, feliratok és antik szokások* alapján kimutatta, hogy az *R szerkezet alapjául* szolgált *Hi görög regény szellemében írt latin eredeti alkotás*.

1. *Pénznemek*. Mivel Apollonius históriája népies jellegű, feltehető, hogy a benne előforduló pénzegységek a kortársak előtt ismeretesek voltak és így a sestertiumokban való számolás fontos adat a história keletkezési idejére nézve. A sestertiák szerint való számolás, a mint Kubitschek² megállapította, a Kr. u. III. század vége felé

¹ Hahn: Sammlung neugriechischer und albanesischer Märchen. Nr. 50. *Der weiberscheue Prinz*.

² Kubitschek: Rundschau über das letztverflossene Quinquennium der antiken Numismatik. (1890—1894.) Wien, 1896.

még nem tűnt el egészen, csak a IV. században vész el a nyoma és helyét a follárok szerint való számolás foglalja el.¹ Ezekből az adatokból világosan kitűnik, hogy a história, mivel se tertiumokról van benne szó, a Kr. u. III. századnál későbbi időben nem keletkezhett. Ez a határidő azonban a históriának csakis latin alakjára vonatkozhatik, mert görög író sohasem használta a specifikus római számításmodot a pénzösszeg jelölésére, a görögök u. i. római pénzösszegeket mindig denárookban vagy drachmákban fejeztek ki.² Épenígy lehetetlen a másik eshetőség is, hogy t. i. V. vagy VI. századi latin író pénzösszegeket görög pénznemben fejezett volna ki, a melyet kortársai úgy sem értettek volna meg. Az előbb jelzett időnek teljesen megfelel az aranypénz elnevezése is. A história u. i. az aranypénzt kizárólag aureusnak nevezi, nem pedig solidusnak, a hogy Konstantin kora óta általánosan használatos volt. A históriában mindig pontos viszony van az aureus és az aranyfont között. Ez az adat is igen fontos a kor megállapítására nézve. Ebből u. i. az következik, hogy a história a III. század első feléből származik, mert Severus Alexander után (222.—35.) nem volt az aureusnak sem egységes sulya, sem pedig állandó névértéke.

2. *A feliratok.* Az eredetre vonatkozó kérdésnél nagyfontosságú a históriában előforduló három felirat: Apolloniusznak a tarsusi polgároktól emelt szobrán lévő felirat, Tarsia sírfelirata és Apolloniusznak és leányának a mytileniektől emelt emlékfelirata. Ez a három

¹ Geldangaben, in Denaren und Folles aus dem Anfang des vierten Jahrhunderts bei Seeck, Zeitschrift für Numismatik XVII. 53.

² Hultsch Metrologie. 251. s k. l.

felirat, a mint stilusukból is kitetszik, csakis latin embertől származhatik. Tarsia sírfelirata azt is bizonyítja, hogy a latin átdolgozó pogány volt. Ez a felirat specifikus római formában maradt fenn, D. M. (= Dis Manibus) betűkkel kezdődik. Bár a keresztények üldözése idején szokásban voltak náluk is ilyenfajta sírfeliratok, de Konstantin után az V. vagy VI. században keresztény ember a szokásos formák (hic iacet, hic requiescit in pace) helyett pogány sírfeliratot nem szerkeszthetett, még kevésbé tehetette ezt olyan író, a kiről eleve feltesszük, hogy a históriát keresztény szellemben dolgozta át. A szerző a D. M. betűket nem gondatlanságból használta. A Manesek tisztelete szerepet játszik az elbeszélésben is. Tarsia naponként áldozatot mutat be dajkájának a sírjánál és áldozatot mutat be szülei Manesének is. A használatos pénznemek segítségével megállapítható, hogy a történet Konstantin kora előtti időből való, ezt az adatot a feliratok is megerősítik. A feliratok stilusa még egyszerű, a IV. századtól kezdve mindinkább dagályos lesz a stilus.

3. *Intézmények és szokások.* Az Apollonius-historia a fantázia világában játszódó költemény, azonban még sem fantasztikus. A háttérét a hellenisztikus-római kultúra alkotja, a mely a császárság idejében az elbeszélés színhelyén, a Földközi-tenger melléki országokban általánosan elterjedt. Kizárólagosan görög szokásokról nincs a históriában szó, egyes intézmények és szokások azonban a história római eredetére vallanak. Pl. a mikor Apolloniusnak leánya születik, római szokás szerint gyermekének ismeri el (iussit infantem tolli). A halottak eltemetéséről való gondoskodás, mint jellegzetesen antik vonás, több ízben előfordul. Apollonius feleségének halottas ládájába aranyat és írást tesz és kéri a megta-

lálót, hogy gondoskodják a halott illendő eltemetéséről. A temetés formája a históriánkban a halottégetés. A halottak elégetése a kereszténység elterjedése idejében már nem igen volt szokásban. Macrobius egyik satirájában azt írja, hogy az V. század folyamán teljesen megszűnt. Az élők iránti tiszteletből, a mint az egész római birodalomban nagyon elterjedt szokás volt, feliratos szobrokat emelnek. A história olyan kort tükröztet vissza, a melyben az egyén szellemi és zenei kiművelésére nagy gondot fordítottak. Ebben a vonásban nehezen lehet a história görög eredetére nézve bizonyítékot látni. Az irodalmi és esztétikai nézeteknek egyoldalú előtérbe jutása a császárság első évszázadainak általános jellemvonásai közé tartozik. A királyleány örömet mulattatja vendégeit zenejátékával és énekével. Apollonius valósággal zeneművész, a vendégek előtt énekel és éneket líráján kíséri. A császárság idejében a társaságokban fejedelmi ivadékok és előkelő emberek is szerepeltek, mint zenészek. Apollonius leánya az iskolában a szabad művészeteket tanulja. Az általánosan antik vonások mellett egyes események sajátságosan római intézményekre utalnak. A midőn Apollonius Tarsusból eltűnik, a város polgársága szeretett jótevőjét általánosan gyászolja, a boltokat bezárják, nem tartanak színi előadásokat stb. Később Tarsus lakosai Apolloniust «pater patriæ» címmel tüntetik ki (te regem te patrem patriæ diximus), a mint a köztársaság utolsó éveiben a dicta-czímezték.

Klebs ezen bizonyítékok alapján kimutatta, hogy az *R* szerkezet alapjául szolgált *Hi* latin eredeti alkotás és nem görögből készült fordítás. Ez a még tisztán pogány szellemű szerkezet a Kr. u. IV. századnál mindenesetre régibb s valószínűleg a III. század első felé-

ből való. A keresztény szellemben történt *R* átdolgozás, a melyből valamennyi későbbi szerkezet és ezeknek kézirati változatai és egyéb származékai erednek, alighanem az V. századból való. A VI. és VII. század folyamán érte a klasszikus latin irodalmat Itáliában és Galliában a legnagyobb veszteség. Ebben az időben sok olyan munka pusztult el, a mely az V. században még megvolt, nehezen került volna ki sorsát tehát az Apollonius-história is, ha külsőleg keresztény jellegű nem lett volna. A keresztény átdolgozás idejét ezen az alapon az V. századra tehetjük. E mellett szól egyebek közt az is, hogy a *R* szerkezetnek a X. századból már több változata ismeretes (*RA*, *RB*, *RC*, *RSt*, *RT*), a kézirati hagyomány fejlődésének pedig hosszú időre volt szüksége.

A *Hi* ismeretlen szerzőjének hazájáról bizonyosat nem lehet megállapítani. Az a körülmény, hogy a történet színhelyét keletre tette, nem bizonyít még semmit sem, mivel a szerző alapos helyismeretről nem tesz tanúságot. Klebs a szerzőnek a latin irodalomban való jártasságából, a latin feliratok utánzásából és a római számításból azt következteti, hogy valószínűleg a nyugati birodalom műveltségi körében élt. A keresztény átdolgozóról ez már bizonyos, sőt az is valószínű, hogy itáliai volt. Winterfield, a rhythmikus költészetnek jó ismerője azt jegyzi meg, hogy Meyer kutatásai szerint a históriában előforduló páros hexametereknek csak Itáliában található a nyoma.

Az Apollonius-história feldolgozásai.

Az Apollonius-história páratlan népszerűségét legjobban bizonyítja nagyszámú feldolgozása.

I. Latin feldolgozások.

1. A sort a *Gesta Apollinii* leoninus hexameterekben írt költemény nyitja meg, a mely egy XI. századi genti kéziratban maradt fenn. Haupt *Walafried Strabon*nak, a tudós reichenauai apátnak (megh. 849.) tulajdonította. Hauptnak a nézetét Dümmler czáfolta meg, ő u. i. Walafried valamelyik tanítványát tartja a szerzőnek és a költemény keletkezése idejét a Karolingok korába teszi. Ebert szerint ez a minden költői érzék nélküli, iskolás ízű verselmény a X. században, az Ottók korában keletkezhett. A töredék bőbeszédűségéről fogalmat adhat, hogy a 769. versnél az egész históriának alig $\frac{1}{9}$ -ed részéig jutott el a feldolgozó.

2. A második feldolgozás *Viterbói Gotfried* mesékkel dúsan átszőtt világtörténelmi művének, a *Pantheon*nak (1186—1191.) 11. darabjában maradt ránk. Gotfried a históriának előtte volt szövegén rövidített és több helyütt önállóan változtatott. Munkája, a mely két, többnyire rímelő hexametert egy-egy pentameterrel kapcsoló szakokban van írva, a középkorban nagy elterjedtségnek örvendett és még a história egyes latin kézirateira is kimutatható hatással volt.

3. Rövid költői feldolgozása előfordul a *Carmina Buranaban* is (Schmeller első kiadásában 53. l.). — Egy XVII. századi londoni kézirat említi a históriának egy latin hexameteres feldolgozását, a melynek alighanem *Jacobus a Falkenburg* a szerzője. — *Vincentius Bellovacensis Speculum historiale*jának tartalomjegyzékében szó van a históriáról: Apollini tyri gesta in fine quarti libri, de a jelzett helyen nem található.

4. *Gesta Romanorum*. A *Gesta Romanorum* 153. fejezete az Apollonius-história, czíme: *De tribulatione*

temporali que in gaudium sempiternum postremo commutabitur. Ez a cím újabb keletű, a XIV. századi colmari kéziratban a címe: *De Antiochio qui filiam propriam cognovit et tantum eam dilexit quod nullus eam in uxorem habere potuit nisi problema ab eo propositum solueret.* Az Apollonius história eme szövegének kritikai megvizsgálását igen megnehezíti az a körülmény, hogy mindeddig nincs olyan kiadása a *G. R.*-nak, a mely még a legszerényebb tudományos igényeket is kielégíti.¹ Keller Adalbert 1842-ben kiadta a *G. R.* szövegét, de a szöveghez fűzött jegyzetek nem jelentek meg. Oesterley kiadása² számára széles körű tanulmányokat folytatott, de az egymástól igen eltérő szövegeket nem tette vizsgálata tárgyául és csak arra szorítkozott, hogy az ú. n. *vulgaris* szöveget (a *G. R.* legelső nyomtatott latin nyelvű kiadásainak szövegét) közzé tegye. Igen nagy szolgálatot tett a tudománynak Dicks, midőn a Gesta legrégibb szövegét kiadta.³ Ebben a szerkezetben azonban csak 150 történet van meg, így tehát az Apollonius-história hiányzik.

A *G. R.* legrégibb kiadásai közül a XV. századból 12 dátum nélküli kiadás van; a legrégibb, évszámmal ellátott kiadás 1480-ból való. A három legrégibb nyomtatvány: 1. *utrecht*i nyomtatvány Ketelaer és Leempt nyomdájából, megjelenésének ideje 1473—1474 közé esik (150 történetet tartalmaz); 2. *kölni* nyomtatvány Ter Hoernen Arnold műhelyéből 1472 és 1475 között jelent meg, (151 történetet foglal magában) és 3. *Zell*

¹ L. Klebs id. m. 349.—361. l.

² Berlin, 1872. Weidmann'sche Buchhandlung.

³ Die Gesta Romanorum nach der Innsbrucker Handschrift vom Jahre 1342. Erlanger Beiträge zur Englischen Philologie Heft 7. 1890.

Ulrik első nyomtatványa a XV. század hetvenes éveinek elején jelent meg Kölnben. Ez az utóbbi nyomtatvány 181 fejezetet tartalmaz, ebben tehát már meg van Apollonius históriája is. Zell később 1480—1482 között újból kiadta a *G. R.*-ot, ez a kiadás azonban már több ízben eltér az elsőtől.

Oesterley szerint a *G. R.* többi kiadásai az első rész alapjául az utrechti kiadást, a második rész alapjául pedig Zell első kiadását választották és ez az ú. n. vulgaris szöveg szolgált két jelentéktlenebb munka kivételével az összes fordításoknak az alapjául. Oesterley azonban maga-magát czáfolja meg, ő u. i. a 153. történetnél nem a Zell első kiadásának a szövegét használta, hanem Keller kiadásának szövegét, a mely régebbi nyomtatványra megy vissza és igen hasonlít Zell 2. kiadásához, egybevetette Zell 1. kiadásának szövegével és modern vegyes szöveget nyújtott. Már ebből is kitűnik, hogy a 153. történetnek vulgaris szövege teljesen egyezéses szöveg értelmében nincs. Régibb és jobb szöveget ad a 153. történetről a *colmari* városi könyvtárnak 10. sz. kézirata a XIV. század végéről. Ezt a szöveget (*Gc*), több helyen hibásan, közölte Singer.¹ Szerinte ez az egyedüli régi kézirat, a mely a 153. történetet tartalmazza, az újabb kéziratok mind csak nyomtatványok másolatai. Klebs szembehelyezkedik Singerrel, a *Gesta* nagy elterjedéséből következik, hogy a nyomtatvány megjelenése előtt több kéziratnak kellett közkézen forogni. Összeveti továbbá a 153. tört. *colmari* kézirati szövegét (*Gc*) és az ú. n. vulgaris szöveget (*Gv*) és arra az eredményre jut, hogy *Gc* a szöveget jobban és teljesebb alakban őrizte meg. Mindkét typust ugyan-

¹ Id. m. 71.—105. l.

abból az archetypusból lehet levezetni. A *G. R.* vulgaris szövegének egyik elterjedt mellékalakjára is ő hívja fel a figyelmet. Ez az interpolált szöveg (*gv*) a *Gesta* néhány hely és év nélküli és 1480-on inneni összes datált kiadásában ismétlődik.¹

A Gesta Romanorum feldolgozásai. Legrégibb modern feldolgozásai a következők:

a) *A német népkönyv.* Szerzője *Steinhowel Heinrich* ulmi orvos. Felnémet nyelvjárásban írt műve a verses előszó akrostichonjának tanúsága szerint 1471-ben jelent meg először. A népkönyvben a *G. R.* prózai szövegével egybeforrott *Viterbói Gotfried* verses átdolgozása.

b) *A németalföldi népkönyv:* *Die schoone ende die suuerlicke historie van Apollonius van Thyro*, 1493-ban nyomtatták Delftben. A szöveg a *G. R.* hollandi fordításából (*Die Gesten of gheschienissen van Romen* 1481. Gonda) való s ennek szövegétől mindössze csekély eltéréseket mutat.

c) *A francia feldolgozás.* Legelőször Párisban jelent meg 1521-ben: *Le Violier des histoires Romaines moraliseez, sur les nobles gestes faictz vertueulx et anciennes croniques des Romains, fort recreatif et moral, nouvellement translaté de latin en françois.* Ennek a 125. fejezete a *G. R.* 153. fejezetének felel meg és a *G. R.* interpolált szövegén (*gv*) alapul.

d) *Az angol feldolgozás* *Twine Laurence*-től 1576-ban

¹ Dr. Katona Lajos Klebstől függetlenül rámutatott a két nevezetes betoldással bővült szerkezetre. *Interpolationes recentissimae Historiae Apollonii.* EPhK. 1900. és a Haller-féle *Gesta*-fordítás kiadásában (R. M. K. XVIII. k. 406. l. 31. jegyzet és 408. l. 37. jegyzet).

jelent meg először. Ez a feldolgozás is a G. R. interpolált szövegén alapul.

e) *A magyar feldolgozás.*

II. Skandináv feldolgozások.

1. *A dán népkönyvnek:* 'En dejlig or skjøn Histoire om Kong Apollonio i hvilken Lykkens Hjul og Verdens Ustadighed beskrives; lystig og fornojelig at læse og høre' a XVII. századból több kiadása ismeretes. Igen közel áll a svéd népkönyvhöz. Itt említhetjük meg az Apollonius-regének dán népballadai feldolgozását is. Egy ó-dán balladában (Svend Grundtvig: Danmarks Gamle Folkeviser II. 466.—469.) szerepel *Apolon* (Apel-lon) király. Az elbeszélés eredeti elemeiből csak kevés ment át a balladába.

2. A dán népkönyvnek két izlandi versioja van a British Muzeumban (egyik 1669—70., másik 1770-ből).

3. *A svéd népkönyv* valószínűleg a dánnak az átdolgozása. Több évszám nélküli kiadása után a legrégibb évszámmal ellátott kiadás 1642-ből való.

III. Szláv feldolgozások.

1. Ezeknek a feldolgozásoknak a *cseh népkönyv* az alapja. (Vrt'áko adta ki Časopis Musea království Českeho-ban 1863.) A népkönyv még a XIV. századból való. Csak az általános vonásokban ismerünk a latin elbeszélés menetére. Valószínűleg nem latin szövegre, hanem valami elveszett német feldolgozásra vezethető vissza.

2. A cseh népkönyvet követi az a *lengyel* fordítás, (*Historye Rzymskie*, kiadta Bystron 1894.), a melyben a G. R. 39 fejezete között az Apollonius-rege a harmadik darab.

3. A lengyelen alapszik az orosz *Gesta* fordítás és

ennek illető fejezetéből népkönyv alakjában külön is megjelent Apollonius története.

IV. Spanyol feldolgozások.

1. A XIII. század elejéről való a históriának *Libre de Apollonio* című terjedelmes (656 négysoros strófa) költői feldolgozása. Pidal az Escorial egyik kéziratából Sanchez, Colecion de Poesias Castellanas al Siglo XV. második kiadásában, Paris 1842., tette közzé. Javított kiadása Madrid 1864. Verselési és nyelvi tekintetben a provençei költészet hatása alatt áll, azonban nem provençali eredeti után készült. Sajátjából nem tett hozzá semmit sem a költő, de a latin eredetitől kisebb eltérések szép számmal találhatók benne.

2. *Juan de Timoneda*: *Patrañuelo*-jában (Elbeszélések gyűjteménye) fordul elő a história prózai feldolgozása, mint a 11. *Patraña*. Első kiadása 1576., újabb kiadása Biblioteca de Autores Españoles III. kötetében. 1846. Timoneda nem használta a spanyol románczokat forrásául, alighanem olasz vagy francia feldolgozások után indult.

V. Francia feldolgozások.

1. Az első feldolgozás a XIII. század elejéről való: *Jourdain de Blaivies ófrancia eposza*, melyben az Apolloniusról szóló elbeszélést a karolingok és lotharingok korabeli epikának motivumaival kapcsolja össze. Az elbeszélés eredeti jellegét idegenszerű motívumokkal való összekeverése folytán elvesztette.

2. A nagyszámú ófrancia *prózai feldolgozás* közül egy sem jelent meg. A későbbi, nyomtatásban megjelent feldolgozások között legrégibb egy évszámnélküli *genfi* nyomtatvány *Apollin roy de Thire*. Ugyancsak évszám

nélkül jelent meg Párizsban *Apolonius Prince de Thir en Affricque et roy d'Antioch, redige en escript par Gilles Corrozet*. (XVI. sz.) Corrozet neve alatt felemlít a *Biographie Universelle* egy 1578. kiadást. A tárgyat modern szellemben dolgozta fel.

3. *Antoine Louis Le Brun* feldolgozása: *Les Aventures d'Apollonius de Tyr par le B**** 1710-ben jelent meg Párizsban. Irodalmi szempontból értéktelen munka.

4. Két francia feldolgozás nagyobb gyűjteményekben fordul elő, *Violier des Romances* feldolgozása a G. R.-ban.

5. *François de Belleforest: Histoires Tragiques* VII. kötetében 3. történet: *Accidens divers advenus à Apollonie Roy des Tyriens*. (1582.)

VI. Olasz feldolgozások.

A XIV. századból három prózai feldolgozás ismert, *Del Prete* 1861-ben adta ki a két toszkánai feldolgozást: *Storia d'Apollonio di Tiro*, romanzo Greco del Latino ridotto in volgare Italiano nel secolo XIV.; *C. Salvioni* pedig 1889-ben adta ki a tosko-velencei versiot: *La storia di Apollonio di Tiro*, versione toscoveneziana della metà del saec XIV.

Ezeknél a feldolgozásoknál sokkal kedveltebb volt *Pucci Antonio* firenzei költő (1310—1380): *Istoria d'Apollonio di Tiro in ottava rima* cz. költeménye, mely a XV. század végétől a XVIII. sz. elejéig sok kiadást ért el. Mint népkönyv három századon át kedvelt volt.

VII. Görög feldolgozások.

1. Egy XVI. századi párisi kéziratban fordul elő *Μεταγλώσσημα ἀπὸ Λατινικὸν εἰς Ῥωμαικὸν Διήγησις πο-λυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου* czímű középgörög költe-

mény. Wagner W. adta ki legelőször «Medieval Greek Texts» I. kötetében (London 1870.). Az itáliai feldolgozás után készült költemény a XIV. század végéről vagy a XV. század elejéről való.

2. A XV. század végéről való egy másik költői feldolgozás, a mely Pucci említett költeményén alapszik. Első kiadása 1534-ben jelent meg Velenczében.

3. *Hahn* újjörög és albán mesegyűjteményében az 50. mese¹ az asszonyoktól irtózó fejedelemről szól.

VIII. Angol feldolgozások.

Apollonius históriáját legkorábban és legtöbbször Angliában dolgozták fel.

1. A X—XI. századból való az *angolszász* fordítás, melyből csak két terjedelmes töredék maradt reánk. The Anglo-Saxon version of the Story of Apollonius of Tyre upon which is founded the play of Pericles, attributed to Shakespeare. From a Ms. in the Library of C.C.C. Cambridge. With a literal translation by Benjamin Thorpe. London 1834.

2. *Steevens* Pericles kommentárjainak bevezetésében szól a históriának egy *közép-angol verses* feldolgozásáról. A kéziratát Halliwell adta ki 1850-ben. Mindössze 250 vers maradt belőle ránk. A feldolgozó saját szavai szerint, más nyelvből fordította le angolra.

3. *John Gower: Confessio Amantis*ában (1392.—93.) dolgozta fel az Apollonius-históriát. Az id. munka VIII. kötetében mint a bűnös szerelem példája szerepel. Bár ennek a feldolgozásnak különösebb költői értéke nincs, mégis igen kedvelt volt Angliában, mint Shakespeare

¹ V. ö. 21. l. 1. jegyzet.

Pericles ének prologusa mutatja. Viterbói Gotfried elbeszélésének szövegén kívül még más szöveget is használt.

4. Az újabb angol irodalomban legelőször prózai feldolgozásban részesült, *Copland Roberttől: Kynges Appolyn of Thyre*. 1510. A szerző előszava szerint francia eredeti után való fordítás.

5. Sokkal inkább elterjedt volt *Twines Lawrencenak* feldolgozása.¹

6. Az Apollonius-históriának a virágirodalomban legelterjedtebb feldolgozása *Shakespeare Pericles* drámája. A XVII. században kedvelt műsor darab volt. Első kiadása 1609-ben jelent meg Shakespeare neve alatt, az első két folió kiadásban, 1623-ban és 1632-ben azonban nem szerepel. Az eddigi kutatások alapján bizonyos, hogy Shakespearenak része volt ugyan a dráma írásában, de lényegileg csak a második része (Marina fellépésétől kezdődőleg) való tőle.

A drámának két forrása van: 1. *Gower* feldolgozása (*Confessio Amantis*-ában 1393-ban). *Gower* mint *chorus* szerepel, a költő a drámai jelenetek között fennmaradt hézagokat epikailag pótolja ki és a prologként fellépített *Gower* elbeszélésével egészíti ki. 2. *Twine* népkönyve. Ez a két forrás összefügg a dráma említett kettős tagoltságával. Az első három felvonásnak és a negyedik felvonás prologusának is *Gower* elbeszélése az alapja, a második résznek, a melyben már sokkal nagyobb költői erő jut kifejezésre, *Twine* népkönyve a főforrása. A dráma mostani alakjában tehát két költő műve. Ma mindenki megegyezik abban, hogy a dráma második része (az ú. n. Marina dráma) *Shakespeare*től

¹ L. 29. l. d)

való, csak a másik szerző személyét illetőleg eltérők a vélemények.¹

Georg Wilkins 1608-ban a dráma tartalmát *elbeszéléssé* alakította át: *The painfull adventures of Pericles Prince of Tyre*. A Pericles drámát George Lillo a XVIII. században újból átdolgozta és *Marina* címmel kiadta (1738).

Pericles történetét Rákosi Jenő *A fekete hajó* cz. darabjában dolgozta fel. (Eredeti operette, zenéjét báró Bánffy György írta.) Először 1883. január 26-án adták elő a Népszínházban. A Népszínház bizottsága az újra átdolgozást kívánta, mivel a libretto igen durva és frivol és csak így adhatták elő január 30-án másodszor. A darab a Népszínház irattárában található.

«Rákosi Shakespeare darabját, a Periklest választotta alapul. A régi görög világba vezet és a dodonai orakulum egy jóslatát igen szabadon variálja. Ez a jóslat az, hogy Mytilene városa nagy szerencsétlenségtől szabadul meg, ha a királyfi erényben növekedik és erényes leányt vesz nőül. Ezért a királyfit elzárják a világtól, nehogy valamit megtudjon abból, a mi az erénnyel ellenkezik. De a királyfi kiszökik a világba s most mindaz elébe tárul, a mi ellenkezik az erénnyel. Ennek az ellentétnek nyers feltüntetésében van az, a mi több a sikamlósságnál. A fekete hajó regéje pedig az benne, hogy Tyrus királyának kis lánykáját a tengeri kalózok elrabolták s a király évek óta keresi gyermekét egy hajóval, a mely fekete s melyről a tenger mellékén azt beszélük, hogy a hol kiköt, ott kitör a fekete halál és

¹ *Periclesre* vonatkozólag v. ö. Heinrich Gusztáv értekezését: *Az ál-shakespearei drámák*. (Irodalomtört. kísérlet.) Budapest, 1910. 31.—34. l.

elpusztul minden, ha a hajó fel nem cseréli fekete vitorláit fehérrel. Kiköt Mytilenében is, de itt feltalálja a király leányát Tarsiát, ki rabszolgának van eladva, küzd az erény nevében, megismerkedik a királyfival s már-már a jóslat ellenkezőjétől lehet tartani, mikor a fekete hajó megérkezik, a király felismeri leányát és a királyfi és királyleány férj és feleség lesznek, a hajó pedig felcseréli vitorláit fehérrel és Mytilene megszabadul a veszélytől.» (Vasárnapi Ujság, 1883. XXX. évf. 80. l.)

IX. Német feldolgozások.

a) *Neuenstadt* *Heinrich* dolgozta fel először, a XIII. század vége felé az Apollonius-históriát versekben. Apollonius (der Tyrlandaere) lovagi eposz hőse lett nála. Eposzában túlságos nagy teret juttat a kalandoknak. b) A XV. század közepéről három prózai feldolgozás maradt fenn: 1. *Steinboewel Heinrich* ulmi orvos feldolgozása *felnémet* (sváb) nyelvjáráspan (1461). *Steinboewel* feldolgozása igen elterjedt népkönyv volt. 2. *A közép-német szabad átdolgozás* a lipcei egyetemi könyvtár egy XV. századi kéziratában található. 3. *Közép-német fordítás*.

X. Németalföldi feldolgozások.

1. Németalföldi népkönyv.¹

2. A XVIII. század elejéről való: *De Wonderlyke Gevallen van Apollonius van Tyr.* című prózai feldolgozás (T' Amsterdam 1710.)

A két prózai feldolgozáson kívül ismeretes még két drámai feldolgozás is.

¹ L. 29. l. b)

3. *Pieter Bor: Twee Tragi-comedien in prosa, d'Ene van Appollonius Prince van Tyro.* 1634. A dráma forrása a németalföldi G.R. volt.

4. A második drámai feldolgozás: *Appolonius, Koningh van Tyrus.* 1662. A históriához csak annyiban van köze, hogy egyes szereplők neveit onnan kölcsönözte (Appolonius, Licoris, Stragulio, Archistratus, Antiochus). A XVIII. századi prózai feldolgozásra mindenestre hatott.

A MAGYAR APOLLONIUS-HISTÓRIA.

A história kiadásai.

Ránk maradt legrégebb kiadása 1591-ből való. A kiadás címe, a mint Szabó Károly *Régi Magyar Könyvtár* I. k. 120. lapján (241. szám alatt) leírja, a következő: «Szép Chronica miképpen az Apollonius neuó Királyfi, egy Mesénec meg feytéseért el budosuán, az Tengeren mindeneket el uestuén, Halász ruhában Altistrates Király vduarában iútà, melynec Leánya à szép Lucina asszony, az Királyfit meg szeretuen, hozzá méne. És miképpen az Apollonius az Királyságra haza menuén, az Tengeren Feleségét és Leányát el veszté, és miképpen őket soc esztédő múlua nagy örömmel egészségben találá. Most vyionnan ac Lucretia notayára Magyar nyelure fordítatot, és meg nyomtattatot. Colosvárat az óh várban 1591. Esztendőben.» 4r. A—D1=13 sztlan levél. Ez a kiadás Szabó Károly feljegyzése szerint megvan a *Pesti ref. collegium Ráday könyvtárában*, czimlap-nélküli példánya a Magyar Nemzeti Múzeum *Széchenyi könyvtárában* (Horváth István ajándéka, R. M. K. 235. sz.), második teljes példánya gr. Kemény Józsefnek Sándor István Magyar könyvesháza 11. lapjához tett jegyzete szerint meg volt Fáy Alajos könyvtárában, onnan Schlauch Lőrincz *szatmári püspöki könyvtárába* került.

Szabó Károly az 1591. kiadáson kívül még egyet említ I. k. 643. lapján 1596. szám alatt: Krónika Apol-

lonius királyfiról. 8r. A—B7=15 sztlan levél. XVII. századi löcsei nyomtatvány. Igen sok sajtóhiba van benne. Czímlap-nélküli példánya a Magyar Nemzeti Múzeumban található. (R. M. K. 2088. sz.) Az említett két kiadáson kívül még több kiadása is van az Apollonius-históriának, ezek már 1711-en túl esők.

Igen szép *Chronica Apollonius* nevű Király-firól, Miképpen egy Mesének megfejtéseért el-bujdosuán, az Tengeren mindeneket el-veftvén, Haláfsz ruhában, Altiftrátes Király Uduarában juta &c. Nota: Soc erős vitézek, bölcsék &c.¹

Esler Márton, 1722. 37. l. 8°

U. a. 1735.

U. a. 1751. 32. l. 8°

Mind a három kiadás megvan az Akadémia könyvtárában. (R. M. Ir. O. 110., 111. és 116. szám.)

Ezeken kívül hat évszám-nélküli kiadás ismeretes a XVIII. és a XIX. századból. *Grasse, Trésor des livres rares et précieux* cz. művében egy évszám-nélküli kiadás czímét említi.²

A história keletkezésének ideje és szerzője.

A história keletkezése idejére vonatkozólag útbaigazítást nyújt az utolsó verszak:

Az ki ez éneket rendelé verfekben ighen bizie Iftenben,
Mint Apollonius Király az Tengeren, budofuán elmeiében
Az ezer öt fzáznac, és az nyoltzuan nyoltznac kétféges
[eleiben.

¹ Sok erős férfiak, bölcsék és királyok szerelme miatt veszttek ... *Euryalus és Lucretia* históriájának 1. vsz. (Szilády: Balassa kiad. 171.—234. l.)

² I. Tome 166. l.: Roman d'Apollonius de Tyr, en hongrois Szép Jeles História egy Apollonius nevu kiral fiuro (En vers) Budan s. a. in 8°.

E szerint 1588-ban keletkezett, lehet tehát, hogy az 1591. kiadás nem a legrégebb.

A M. Nemzeti Múzeum példányának első lapján (A2), a lap felső részén a következő kézírás olvasható: *Igen szép krónika Apollonius király firól 570, a lap alsó részén pedig ez: írta Bogáti F. Miklós ny. Kolozsv. 1591.* Az Apollonius-história 1591. kiadásával együtt jelent meg D2—E2 levélen *Bogáthi F. Miklós: Ez vilagi nagy soc zürzavarról valo Enec-e* (Az Töldi Miklós éneke notayára.)

Sándor István Magyar könyvesházában¹ Bogáthi Fazekas Miklósnak tulajdonította ezt a históriát. Toldy azt jegyzi meg, hogy hihetőleg azért tartotta Sándor István *Bogáthi Fazekas Miklóst* a história szerzőjének, mivel a költemény *Bogáthi Aspasiajának* nótájára íratott. Toldy állítása azonban tévedésen alapul. Ő u. i. Bagó 1840. budai kiadását ismerte, ezen, megengedem, hogy a nótajelzés az volt: *Aspasia nótájára*, az első előttünk ismeretes kiadáson azonban *Lucretia notayára* áll.

A história minden valószínűség szerint Bogáthi Fazekas Miklós műve. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* I. k. 1160.—1161. hasábjain ezt írja róla: «Bogáthi Fazekas Miklós unitárius pap, 1576-ban tordai tanító volt; 1579-ben Szolnok-Dobokába vonult félre a Dávid Ferencz felett elhúzódott zivatar elől; 1582-ben Gerenden végzi be egyik művét, midőn a ráingerelt fejedelem haragja bujdosásra készíti. Ugyanazon év május havában elhagyja Erdélyt és juniushban már Baranyában van, hol Pécsen örömmel fogadják a messi

¹ Magyar könyvesház avagy a' Magyar könyveknek kinyomtatások ideje szerént való rövid említésök. Győrött 1803.

földről érkezett hírneves jövevényt, hihetőleg a pécsi iskolának egyházi életre készülő növendékeit oktatta; ezek és paptársai számára írta több munkáját. Utóbb kibékült az erdélyiekkel. 1584. őszén már ismét Tordán van. 1589-ben Kolozsvár választotta meg második papjának, hol Uzoni Fosztó István feljegyzése¹ szerint 1592-ben meghalt.» Nem szabad vele összetéveszteni *Bogáthi Bogáthi Miklóst*, mint a Pallas Lexiconban olvasható (III. k. 410.) ez valószínűleg az előbbinek a fia volt és 1603-ban halt meg.²

Szinnyei felsorolja műveit, de Apollonius históriáját nem említi. Nem szól róla *Dézsi Lajos* sem *Bogáthi Fazekas Miklós élete és költői működése* cz. irodalomtört. tanulmányában (Budapest, 1895.).

1586-ban nagy járvány pusztított Magyarországon, áldozatul vitte Bogáti Fazekas fiát is, a mint ezt maga keservesen panaszolja *Jób*-jának versfejeiben és végső versszakában. Úgy látszik, hogy erre a fájdalomra czélloz az Apollonius-história utolsó versszakában:

Az ki ez éneket rendelé verfekben ighen bizic Istenben
Mint Apollonius Király az Tengeren, budofuán elmeiében.
Az ezer öt száznac, és az nyoltzuan nyoltznak kétféges
[eleiben.

Az utolsó sorból kiérzik az is, hogy nem volt nyugodt élete, bolyongott mindenfelé, az év eleje kétséges volt előtte, sorsa csak 1589-ben fordult meg, mikor Kolozsvárhoz unitárius pap lett.

¹ *Historia eccl. Transilvano-unitaria*, Bogáthi Fazekas életére sok adatot nyújt. (Ez a rész megvan *Keresztény Magvető* 1880. évf.)

² Jakab Elek: B. Fazekas életrajza, *Keresztény Magvető* 1880. évf.

Ez azonban szerzőségét illetőleg igen mellékes körülmény. Fontosabb ránk nézve az, hogy 1587-ben írta *Aspasia Asszony Dolga és az io erkölcső Aszszonyoknak Tékőre* cz. művét *Az Lucretia notayára*. Ugyanerre a nótára írta szerzőnk Apollonius históriáját is. A két mű verselési szempontból igen hasonló. Jellemző még különben az Apollonius-históriára Bogáthi költészetének az a sajátága is, a mit Dézsi említ (id. m. 27. l.), hogy a hol az eredeti szöveg a magyar ízlésnek nem megfelelő, vagy a hol azt bőbeszédűnek találja, ott rövidít.

Bogáthi Fazekas szerzőségére vonatkozólag csak két adatunk van. Az egyik Horvát Istvánnak kézirati bejegyzése a Nemzeti Múzeum példányán, a másik pedig Sándor István állítása Magyar könyvesházában. Ezekhez hozzávehetjük még azt a külső körülményt is, hogy a história első kiadása Bogáthi Fazekas Miklós Ez világi nagy sok zürzavarról való Énec-ével együtt jelent meg Heltainé kolozsvári nyomdájában. A mig valami szerencsés véletlen kétségbevonhatatlan bizonytságot nem szolgáltat Bogáthi Fazekas Miklós szerzőségére vonatkozólag, meg kell elégedni az említett bizonyítékokkal.

A magyar feldolgozás szövege.

Az Apollonius-história szövege a *Gesta Romanorum* szövegén alapul. Singer: *Die Erzählung von Apollonius aus Tyrus* cz. munkájában Becker Frigyes Ágost és Heller B. német fordítása alapján megvizsgálta a magyar história szövegét és arra az eredményre jutott, hogy a G. R.-on kívül még valamilyen más forrás is állott az átdolgozó rendelkezésére, ezt azonban sajnos ez ideig nem sikerült kideríteni. (Id. m. 125.—129.

1.) *Haller János* későbbi *Gesta Romanorum* fordításától,¹ lényegesen csak abban tér el, hogy a G. R. szövege szerint Apollonius király Mákbilenta városa előtt hajójából először kiutasítja Tarsiát, de ez ismét visszamegy és Apollonius ekkor ismeri fel.

A história feldolgozójáról feltehetjük, hogy *causa voluptatis* dolgozta fel a tárgyat, nem pedig, mint a korabeli költőtársai, a benne rejlő tanulság miatt. Azonban a költeménynek erkölcsi tendenciája is van, ezt a szerző mindjárt az első versszakban kifejezi:

Az Szent irás mongya hogy fzeros vt vagyõ az õrõc
[bódogfágra,
és fzomorufágoc által fzokot meñi ember az vigafágra,
Errõl egy fzés példát mõdok enis néktec, halgaffatoc
[iõl rea.

Toldy Ferencz szerint² a história lelketlen, száraz kivonata a Gesták legszebb beszélyének, mellőzésével a lélektani motívumoknak, melyekben az eredeti oly gazdag. Minden ízében a középkorra valló történet. Igen kedveli a szövevényes kalandokat, a melyeknek az a közös vonásuk, hogy a véletlenből és nagyobbrészt külső okokból fejlődnek. A szerző igen ügyetlenül kivonatot, mindent szárazon, melegebb érzés és költői színezés nélkül ad elő. Változtatásai között a legfontosabb a morál megváltoztatása. A G. R.-beli Apollonius-história morálja: Az ideig tartó nyomorúság, mennyországban örökös vigasságra fordul. (De tribulatione

¹ *Gesta Romanorum*, fordította Haller János, kiadta Katona Lajos, Régi Magyar Könyvtár XVIII. k. [Apollonius története 395.—428. l.]

² A magy. költ. története II. kiad. 1867. Tizenegyedik előadás.

temporali, que in gaudium sempiternum postremo commutabitur.) A mi a G.R.-ban megkapóbb, költőiebb, verselőnk halvány színekkel adja vissza; nem osztóhatunk Bodnár Zsigmond¹ nézetében: «a hol melegebb érzelmet, szenvedélyt kell rajzolni, tud felmelegíteni bennünket, azután irálya is változik, helylyel-közzel szép is tud lenni.»

A história terjedelme 203 strófa. 19 szótagú, három soros strófákból áll, ugyanaz a versszak, a mely ütemrészekre osztva és párrimekkel ellátva *Balassi-versszak* néven ismeretes. A versképlete a következő:

$$6 + 6 + 7 \quad (a)$$

$$6 + 6 + 7 \quad (a)$$

$$6 + 6 + 7 \quad (a)$$

A magyar Apollonius-história irodalma.

Toldy Ferencz: *A magyar költészet története* az ősidőktől Kisfaludy Sándorig. II. kiadás, 1867. Tizenegyedik előadás.

Bodnár Zsigmond: *A magyar irodalom története*. I. k. 323.—326. l.

Horváth Cyrill: *A magyar irodalom története*. I. k.

Dr. Riedl Frigyes: *A magyar irodalom története a XVI. században*. Egyetemi előadás. 1907. 151.—163. l.

Dr. Katona Lajos: *A magyar elbeszélő költészet a XVI. században*. Egyetemi előadás. 1909/10. II. 184.—198. l.

Dr. Pintér Jenő: *A magyar irodalom története a legrégibb időktől Bessenyei György fellépéséig*. II. köt. 97. l.

Váczy János: *Haller János és Hármaskönyve*. Abafi Figyelőjének XVIII. kötetében, 1885.

Dr. Lázár Béla: *A Gesta Romanorum hatása a magyar műköltészetre*. Irodalomtörténeti közlemények. I. évfolyam, 1891. 235.—241. l.

Dr. Katona Lajos: *Gesta Romanorum*. Fordította Haller János. Régi Magyar könyvtár XVIII. kötet 499.—500. l.

¹ A magy. irod. története. I. k. 233.—326. l.

A história kiadásának alapjául az 1591-iki kolozsvári kiadást, mint előttünk ismert legrégibb kiadást választottam. A kiadás címlapjának hasonmását nem közölhetem, mivel a Magy. Nemzeti Múzeum könyvtárának címlap nélküli példányát (R. M. K. 235. sz.) használtam, a pesti ref. collegium Ráday könyvtárának és a Schlauch Lőrincz-féle szatmári püspöki könyvtárak teljes példányát az illető könyvtárak nem tudták rendelkezésemre bocsátani.

Az egyes versszakok elé tett számok az eredeti kiadásban nincsenek meg. A jegyzetekben közlöm a XVII. századi löcsei és az 1722. évi Esler Márton-féle budai kiadás variánsait. (L. = löcsei kiadás, E. = Esler kiadása.)

”Szép Chronica miképpen az Apollonius neuő Királyfi, egy Mesénec meg feytéseértt el budosuán, az Tengeren mindeneket el uezstuén, Halász ruhában Altistrates Király vduarában iútà, melynec Leánya à szép Lucina asszony, az Királyfit meg szeretuen, hozzá méne. És miképpen az Apollonius az Királyságra haza menuén, az Tengeren Feleségét és Leányát el veszté, és miképpen őket soc esztédő múlua nagy örömmel egességben találá. Most vyionnan ac Lucretia notayára Magyar nyelure forditatot, és meg nyomtattatot. Colosvárat az óh várbán 1591. Esztendőben.”¹

¹ Szabó Károly leírása. Régi Magyar Könyvtár. I. k. 120. l. 241. szám.

(1.) **A**Z Szent irás mongya hogy szoros vt | vagyõ
az õrõc bódofágra, és szom|rufágoc által
szokot meñi ember az | vigafágra, Errõl
egy szép példát mõ|dok enis néktec, halgaffatoc iól rea|

(2.) Antiochus Király wralkodic va|la nagy Antiochiaba,
Kinec szép leá|nya, annál tõb fem vala, elado ember-
korba, Soc vi|téz Wrfiac Hertzegec à Királt érte szol-
gallyác vala.

(3.) De az Istentelen Király kinec adgya, még azon|
gõdolkodic, éktelen keuánfág szép leánya felõl fziúebe|
gyõkerezic,¹ gyõtrõdic magába, langal szerelmébe, el|me-
yében buskodic.

(4.) Végre meg gyõzetéc mert egy reitec házba lea-
nyáual vétkezéc, Kinek sírafára, nagy iaigatafára egy|
vén aszfzony be lépéc, Mit iaigatz aszfzonyom? néki|
mongya vala, bántafod kitõl eféc.

(5.) Oh en édes Daikám, mit ne síryac, vgy mond,|
Attyám miképpen vefzte, azt alítom vala hogy gyar|lo
voltomnac õ vólna erõsége, de szûzfégënecc drá|ga vi-
ragába kegyetlenül megtõre.

(6.) Nincz mit tenned, vgy mond az vén aszfzony
nélki Attyád hatalmassága, kinec nagy ereye loc szom-|
fzéd fõldeket minap meg hodoltata, ily erõs Attyá|nac
egy gyenge leánzo ellene mit áihatna.

(7.) Elég nagy latorfág tõlle, kiért lészzen Istentõl
bûn|tetése, de méltó banattyát nagy keferűfégét felféged|
meg enyhicze, az meg lõt gonofznac nincz iob oruo|fága,
mint az el feleitése.

(8.) De à gonofz Attya õruendez magába, mint ha

¹ L. és E.: gerjedézik.

iól vólna dolga, femmi fzmorufág nincz gondolat|tyá-
ban vagyon nagy vig lakáfa, czak azon forgattya | el-
meyét mint touáb ez dolgot ben tarthafsa.

(9.) Ezokaért Wrac napról napra többen az Leánt||
(A2) keric vala, Mert annac szépfégét tőkélletefségét
mez|íze el halyác vala, de mit véle Attya otben czele-
ked|néc, az kűn nagy titok vala.

(10.) Láta nem nyughatnéc à foc kerõc miat rolla
Melfét formalà, Leant annac adnà afzt hirdeti vala, à
ki | afzt meg ódhatnà, Sok vitéz Wrfiat à kéréfre ezzel
õ | fel inditot vala.

(11.) A ki à melfére nem felelhet vala, feiét véteti
vala, | Az leány kéréstől ezzel à kérõket õ csak rettentí
valja, Mert ez vala neki minden gondolattya, mint ma-
gánac tarthafsa,

(12.) Egy Apollonius neuõ fő Király fi érkezék Ty-|
riabol, Ki nagy bátor szűuel be menuén az Mefét kér|di
vala Királytól, Monda néki Király ha meg nem | találod
nem félszé az haláltól?

(13.) Mond meg czak az Mefet gondom lészén vgy|
mond nékem az értelmére, Keufet tekintec város | ka-
pujánál fel figgeztet feyekre, Im meg mondom | vgy
mond, Király halgas rea az en nehéz Mefémre.

(14.) A gonofság vifel, bűnben gyönyörködüén, An-|
nyai húffal lakom, kerefem bátyámat, az en Anyám|
féryét, és sohúlt nem találom, Meg hallád az Mefét,|
azért enis tölled az értelmét meg várom.

(15.) Felele az iffiú, nem hazudál benne, hogy az
go|nofság vifel, mert tekincz magadra, és afzt meg mu-|
tattya az miket czelekedel, az Annyai hűfis à ten|nen
Leányod, kit fertelmessűl eszel.

(16.) Az Király eszt haluán, meg iede rayta, monda|
nagy haragyába, Táuol vagy goromba, rofz vakme|rõ

iffiu, az Mefé meg odásba, de az én fzeimeim ked|uez-
nec te néked, eregy gyorsan házadba.

(17.) Harmintz napot hagyoc, hogy te gondolkod|gyál
az Mefénec értelmén, hogy ha meg találod, az | Leánt
el vihed ifmet hozzám meg téruén, De ha meg | nem
leled, feyedet vétetem, szinte házadra külduén.||

(18.) Haboru¹ elméuel az iffiu mingyaráft Haiaira
e|rede, Siet hazaiában, de Antiochufis titkon vtán e|refzte,
Paranczolom néked, vgy mond, Taliarche, | az iffiát el
vefzefsed.

(19.) Mert az én Mefémnec értelmét meg lelte, kit
fzű|uem fzerént bánoc, Es ha érette iő, nem lefzen mit
ten|nem, Leány nélkül maradoc, tenéked peniglen ha
iő | hirrel iősz meg, foc pénzt, iofzágot adoc.

(20.) Siet Taliarchus foc kinczel, Haióual, fegyuer|rel
az Tengeren, De Apolonius már othon könyue|it oluafa
nagy erőfsen, ha meg találtaé az Király Me|feyét vagy
penig rolla megyen.

(21.) Meg találtam vgy mond, de nem tudom me-
gyec² | el kel miatta vefznem, mert vgyan iól érzem,
hogy | vtánnam erefzt, kiuel meg őletteffen, hatalmasb
nal|lamnál, ninczen mit miuelnē,³ budofoua kel lennem.

(22.) Nagy erős Gállýákat az Tengerre mingyárt vo-
natà kézítetè, temérdeki kinczét, és fáz ezer kőbel|
buzát rea tétetè, à mellé foc ruhát, mindenféle mar|hát,
fzerfzámot fokát fzerze.

(23.) Keufed magáual három orakorban éiyel az
viz|re mene, ékes befzédeckel buczuzic házától, ha foha|

¹ E.: haborot.

² mit tegyec.

³ L. és E.: nincs immár mit tennem.

meg nem iőne, nagy fzkogafockal, fíralmas iay fzőc|kal, így vtána erede.¹

(24.) Más napra virradua mind az egész Varos vala| nagy boduláfba,² mert houa lőt légyen iám bor Feie|del-mec, fenki nem tudgya vala, minden vigafágot, | minden mulatfágot meg tiltottanac vala.

(25.) Sákban őltőztenec, hamuazzác feieket, Királyo-| kat gyafzolyác, mert hogy ő magánac légyen el mené|fe,³ foha meg fem gondoltác, de hogy ellenfégre ere|yet ké-fzicze, magokban alitottác.

(26.) Im Taliarchufis nagy vizi erouel nem fokára el | iutà, à Várasba méne, láttya minden helyec hát be|| (A 3) vadnac zárolua, nagy fzmorufágán Várasbeli nép-| nec czudálkoziac magába.

(27.) Okát egy embertől czak titkon kérdezi, mi lé-| gyen ez dolognac? Vala vgy mond, egy iő iám bor | Fe-yedelme, Király a Várasnac, ez éiyel az el ment | nem tudgyuc mely felé, és azon fírátkoznac.

(28.) Taliarchus hallà, lőn nagy vigafságbã, tére min|gyaráf vifzfza, Királynac meg monda: hogy Apol-lo|nius budofni efet⁴ vólna, nem tudgyác mely felé fzan|talan Buzáual, kinczel el fogot⁵ volna.

(29.) Antiochus hallà, ki nyitot peczétes leuelet el| küldözé, hogy Apolloniust valaki meg őlné, nagy | bō iutalmát venné, ha ki meg fognáis, fœ ezer ara|nyon rabul Király meg venné.

(30.) Mindenfelé fokban baráti közzűlis iffiat keresni kezdéc, mert az iutalomnac őrl vala fzüuec, Wrfi | meg

¹ L. és E.: utra erede.

² E.: kodulásban.

³ L. és E.: lőtt ugy elmenése.

⁴ L. és E.: budofnia ment.

⁵ L. és E.: elfutót.

vtáltatéc, Keués ember marad tőkélletétségben, | az kit ér az ayándéc.

(31.) Hegyē, völgyen, vizen, földön mind egy aránt| vadász|zác az Wrfiat, de fohult nem leléc, végre An|tiochus kézfítete Gállvákat, hogy űzze, kergeffe à de|réc Tengeren, talám kézben akadhat.

(32.) Imè azonközbe Apolloniufis Tharfis Várasba| iutà, kit az Tenger parton fetálni egy ember, Elina|tus meg látà, oia magát kéri, mert Antiochusnac vol|na nagy haragyába.

(33.) Sõt ayándékotis nagyot igirt vgy mond, à ki tél|ged meg ölhet, és mostis mindenűt még iò barátidis| fzéllel keresnec téged, az nagy igiretec mind ellenfé| giddé töttéc azokat néked.

(34.) Ez szóckal el méne onnat Elinatus, az Királyfi| bánkodic, Sétál az vizparton, tekint el alá 's fel, gya| korta foházkodic, láttya hogy egy ember fiet artzul | reà, csakhamar el érkezie.||

(35.) Stranguilo neue, kőfzöne az Wrac, állapattyát| kérdezi, Mert termétérölis, és tekintetiről fő ember|nec itili, Meg beszéllé néki, mi okon kellett, és hon|nat el budofni.

(36.) Sõt édes barátom, az ti váraftokban akaroc vgy | mond laknom, nem nézhetec arra hogy Tyrusba né|kem vólna nagy Királyfágom, Ti tárlatoc lézsec, ta| lám közzöttetec békeffégbe lakhatom.

(37.) Monda Stranguilio, Wram te felféged énnék| meg boczáffa, de kiffé ez Váras, hogy nem Feffé|gedet kedue fzerént tarthaffa, Más az, hogy à fzűklég, | rette| netes éhfég naponként fzorongattya.

(38.) Felele az Wrfi, hálát az Iftenec hát ti bátor ad|gyatoc, Antiochus elöt hogy futáfom történt énnék|kem ti hozzátoc, mert Buzám foc vagyon, nem drá|gánis adom, csak ti be fogadgyatoc.

(39.) Stranguilo monda, nem csak kéztec léfzűnc té|gedet be fogadni, De ha meg segítefz, feyenként mel|letted kéztec léfzűnc meg halni, Ketten be menének, ot | Apollonius ecképen kezde szólni.

(40.) Tharfisba lakozo népec meg hallyátoc, kie most|igen éhesztec, én Apollonius Tyrufnak Királlya titőket meg segillec, Mert nyiluán el hittem, hogy iő té|telem-ről tiis meg emlekeztec.

(41.) Adoc Buzát néktec fáz ezer kőbellel, csak|nyoltz nyoltz pénzen kőblét, Meg kőfzőnec néki, a|ján-lác magokat, mingyárt meg adác à pénzt, de A|pollo-nius afztis meg adatà ifmet vízfza nékiec.

(42.) Az Váras őrluén ilyen iő Vendégnec, egy|Ofzlopot őttetté, Kit emlekezetre az Váras piatzán | néki fel emelteté, Neuét à Királynac, és iő tétémén|nyét reáya fel metzeté.

(43.) Mikoron az Király ot nem igen fokát bátrő mullatot vólna, Stranguilio inté, touáb ha lehetné, ot im||már ne mulatna, mert Antiochufnac ennyi űdő alat|immár hiréuel vólna.

(44.) El indula azért Tyrrenum Tengeren Pentapol|lis ¹ Városba, mind az egéfz Tarfis ² nagy hála adással | kéfíré az Gállyába, buczuzic mindentől nagy köny|uezéfseckel, vadnac nagy fzkogásba.

(45.) Három napot éiyet hogy à fzel szolgaluán im|már | mentenec volna, Szertelen nagy fzeluéfz nagy her-tellenféggel à vizen támat vala, az efő az Eghet, az napot az villám fzemec elől el foga

(46.) Kezdé az Gállyákat à fzel haytogatni, nagy ha|bockal czapdofni, Végre el rontani, az egyyc da-

¹ L. és E.: Penopolis.

² L. és E.: Egész Tharfis város.

rabyán kezde Király fi vlfzni, Szolgai el vefztec, csak | ő magát pufztán egy hab à partra veté.

(47.) Az Tenger mingyaráft hogy Apoloniuft ki ve|té czendeszedéc, Merő viz ruháya, nem tud houa len|ni, magába reménkedic,¹ hertelen előtte egy nagy el|rős pifgás Halálfz csak meg állapéc.

(48.) Siránkozua kéri az Apoloniust, hogy könyörű|lyen rayta, Mert ninczen marháya, kincze és f|zolgai | az vízben vefztec vólna, Látod en magamis mint fza|lattam vgy mond, csak egy ingbe gattyába.

(49.) Ha velem iól nē téfz, még csak ennem valót fem | tudom honnat vegyec, Maga Király fiu volnéc Ty|riaba azért enis el higyed, De im à fzerencze látod| mint meg czufolt, nem tudom houa legyec.

(50.) Könyörűle rayta az Halálfz, házához viué és en|ni adà, Két kőntőfe vala, eggyiket meg hagyà, máli-| kat néki adà, Város közel vala, oda igazita, tanaczá|ual oktatà.

(51.) Meny be az Városba néki mongya vala, találfz| ot enned valót, Altifrates Király lakic it ez helybe,|keres teis f|zolgálatot, Ne feleiciz el engem, ha iól lé|fzen dolgod, egyebet nem kéuánoc.||

(52.) Meg kőfzōné néki tanaczát az Wrfi, az Várasba | be iutà, gondolkodic azon magát kihez adgya, ki kő|nyörűlne raita, Látà, tehát ám egy² mezeitelen gyer|mec az vtzába futofna.

(53.) Olaial az feyét mind be kepűllōtte, és erōffen ki|áltya, Hallyátoc meg vgy mond, f|zolgác, 's iōueu-| nyec, mert Király kiáltattya, à ki afzt keuánnya, hogy| meg mosodhafséc, mennyen az Lapta házba.

¹ L. és E.: reménkednék.

² L. és E.: hogy egy.

(54.) Királyis ot lészzen egéřz Vduaráual, mindenre| gondgya lészzen,¹ Az iőueuényeknek az feredő vtán | elég ételec lészzen, Hallà efzt az Wrfi, hozzá vetkező|dēc, méne á Lapta szinben.

(55.) It oly fzkás vala, hogy à ki hafznolson feredni | akar vala, Magát legh előřzer à Lapta iátékon az² meg | izasztja vala, és annac vtánna szépen veritékét le mořfogattja vala.

(56.) El érkezéc Király, Trancelokon által az Laptát| czapni kezde, Apolloniufis magát elő veté, Király|nac viřřza veté, maga vifelését látuan gyorřfágát, Király igen keduelé.

(57.) Király Kádba üle, de Apollonius ruhayát reà véué, Az házból ki méne, Király egy Inafnac hagyà meg téritené, az feredő vtán mert vólna őnéki véle | keués befzède.

(58.) Nem loc üdő mulua Király viřřza méne, az Ty|rustis el viuéc, Paranczola Király hogy le vetkeztet| nél, más ruhában őltőznéc, Egy aranyas Bárfony | őltőző ruháual meg aiándékoztatéc.

(59.) Az étket el fogác, Király csak magánac egy Seřtzelben ül vala, Szemét fel emeluén Apolloniufnac| mosdanéc mongya vala, Az mi řzauoc volna, afzt had| nác mářřřzorra, ottan ebéd vtánra.

(60.) Egy nehány Wrackal à Hopmester táuol Király| tól le őlteté, Ot mindenec éřřnec, csak Apollonius fe-|| (B) yét le figgeztette, Király gazdagřágát, arany, ezűst | miuét řzemleli nagy kőnyuezue.

(61.) Mondánac, netalám Király gazdagřágát ez az|

¹ egéřz Vduaráual, mindenre gondgya lészzen, L. és E.-ben hiányzik.

² L. és E.: ott.

ember irigyl, Monda Király inkább hízfè hogy nagy | kára fogot ezfèbe iútni, mert csak termeteis néki meg | mutatya, hogy nem kiczin rendbeli.

(62.) Mondom azért iffiu néked monda Király velűne| vigan lakozzál, Meg adhat még néked Isten minde|neket, à ki feyed felet ál, én hozzámis penig minden|fzűkfégedben bátor bizuáft folyomyál.

(63.) Ezenbe¹ be iutà az Király leánya, neue Lucina | vala, Tizennégy ezfendős, az Attya vendégit ren|del czokollya vala, Attyához meg téruén az Apolloniust kérdi kiczoda volna.

(64.) Monda Király néki, egyebet leányom en felől|le nem tudoc, Hanem az mint látám Halász ruhayáról|fzélűesztől hányattatot, Kérdezd meg te iobban tudò | mi elöttűnc ò femmit meg nem tagad.

(65.) Termetéhez képest à Leány az iffiat kezde azért | kérdezni, Ki elő befzélűén minden budofáfát, kezde|igen könyuezni, az Leány szép fzóckal édes befzédec|ket banattyát enyhíteni.

(66.) Miénk vagy immáron iffiu Apolloni, femmit te | ne bánkodgyál, Csak az hogy Atyámtól, Leány mő|gya vala, meg ayándékosztaffál, Nám² az mofásbais | több szolgai felet néki kedueft szolgáltat.

(67.) Meg köfzöné néki szépen az Királyfi minden iò | akarattyát, paranczola Király hogy szép Lucinánac|hoznác be az Virginát, Kinec veréfféuel szépen vilgafztalnà az Attya lakodalmát.

(68.) Minnyáian dieziréc az Király Leanyát, hogy|bölcs à Muficába, Csak Apollonius à több Vendégec|köfzt femmit reà nem fzóllà, Kérdi okát Király, auagy|tudatlannac netalám alitanà.||

¹ L. és E. : Azonba.

² L. : Lám.

(69.) Felele az Wrfi, igazán meg mondom, Felféged| meg boczálsa, Mert az Leány afzfzony csak tanólni| kezdte, de még meg sem tanolta, adaffa kezembe nélkem| az Virginát, és Felféged meg látya.¹

(70.) Nagy gyönyörűféges ékes szép notákat az Iffiu| verni kezde, Mellyet czudál vala mind Király mind| penig az egész afztal népe, az Leány nē tudgya meg-| gyen² örömébe, nem győz be telni velle.

(71.) Szemét az Wrfitől el nem vészti vala, gyors| kezeit | czodállya, és tekintetihez ékes termettéhez mind| az | notákat szabnà, Attyát azon kéri, ellene ne légyen,| mert meg ayándékoznà.

(72.) Tiz ezer Aranyat, és húsz ezer Tallért elfőbe| néki adà, Soc drága ruháual, és egy Pohár széckel az| aiándékot tóldà, húsz Szolgátis adà, tiz szolgáló Leánt,| és az Vendég el ofzla.

(73.) Apolloniufis Királytól buczút vön el akara| mēlnie, De az Leány kéri az Attyát, marafzfza, csak| ma | el ne erezfze, Mert ben à Várbaiss, nyugalmos szál-| lálffa néki rendelue lenne.³

(74.) Azon éiyel penig dus szerelme miat az Leány| nē | alhatic, csak Apollonius forga elmeyébe, étzaka| mind kinlódec, reggel Attyát kéri, hogy mint Tani|toul| Wrfiual meg szegődnéc.

(75.) Keués üdö mulua nem nagy fáratlággal az| Leány | meg tanólà, De szerelme miat Apolloniufnac⁴ egéssége meg bomlà, Czak fetreng ágyába, nem tud houa| lenni, nehezül napról napra.

¹ 65.—69. versszakok E.-ben hiányzanak.

² mit tegyen.

³ L. és E.: néki vólna rendelve.

⁴ L. és E.: Apollonius/hoz.

(76.) Doctoroc iðuénec, az Pulfuft meg látac, hát nin|ezen femmi dolga, Czak fzerelem miat, mongyác az| Attyánac, az Leány hogy bús vólna, kiben ellen tar|to Király is ne lenne, mert dolga félő vólna.

(77.) Három ieles Férfi, Király nemből valóc, Leánt| kéretic vala, De mind ez ideig femmi ið válafzoc|(B2) Királytól nem lőt vala, Czak moftanfág ifmet vgyan e|zen dolgot fzorgalmaztattyác vala.

(78.) Király meg izené hogy ő femmi válafzt moftanis| nem adhatná, Mert tanufág miat az Leány halálra | el betegedet¹ vólna, kétfég, ha lehetne ez Világra | többé néki meg forduláfa.

(79.) Mind az által, vgy mond, hogy ne itillyétec² ke|uélyfégnec felöllem, Az ti neueteket és gazdadfág|to kat adgyátoc irua nékem, | Leanyomnac küldöm, az válafz mi lészén, én néktec meg ielentem.

(80.) Apolloniuftol az iráft à Király leanyánac be kül|dé, Leány el oluafà és az Királyfinac ackarattyát³ | meg érté, Monda Mesterénec ha más lenne féryem | te kúuülled, bánnádé.

(81.) Nem bánnám Afzfzonyom, vgy mond az Ki rály|fi, mert en méltó nem vagyoc, De akar ki vegyen té|ged Felefégül, nagyot aual hafználóc, 'Mert az is vtán|nad nagy io Wram lészén, enis kedues fzolgátoc.

(82.) Felele az Leány, bizony ha fzeretnél nē hifzē hogy | nem bánnád, De te ez tzedulát az mint nekē hozztad,⁴ | ifmet Attyámnac adgyad, az migh meg ol-uafsa, afzt | te mind meg váryad, és az válafzt meg hozzad.

¹ L. és E.: lebetegedett.

² L. és E.: hogy ti ne véllyétec.

³ L. és E.: a királyfiaknak akarattyokat.

⁴ L. és E.: a' mit nekém hoztál.

(83.) Meg oluafa Király az Leány iráffát, melyben ír|ua ez uala, Az Tengeri habtól hánnyattatot légyen|életemnec hû tárfa, Mellyic közülletec Király fiac | vgy mond Király, az ki ez volna.

(84.) En vagyoc az vgy mond, monda à nagyobbic | mert csak keuefsé muléc, Hogy az haboc miat mindé| Haioimmal à Tengerbe nem vefzéc, fôt négye Haiö|nac mostis oda vagyon, csak kettöel szalladéc

(85.) Az máfic felele, mit hazutsz? ha soha töb|fzer Tê|gert sem láttál, Sôt még házadbólis könnyű meg szám|lálni à mennyifzer ki másztál, Job volna halgatnod, | hogynem Király elôt ily hazugfágot szólál.¹

(86.) Az leuelet Király az Mesternecc adà, talám iob|ban értené, Meg érté az iffiu, hogy az Leány inkább | az többinél fzeretné, De semmit nem szóla, csak el pil|rosfo-déc, à Királyis vefztégle.²

(87.) Király hogy megérté Leánya fzerelme houà vol|na keduelé, Az Király fiakat reménfég vála|fzfzal meg | házokhoz érefzté, titkon csak egyedül és az Meste|réuel Leányához be méne.

(88.) Kérdi ha fzereti Mesterét Leánya, Mert ő igen|akarya «Szerelmeket értuén, Mennyegzőt nekic Ki|rály friffet czinálà, Arannyal, ezüsttel minden gaz|dagfággal Leányát háza|fita.

(89.) Afzfzony hogy vifelne ielenfége vala, Attyok|nál | laknac vala, Minden mulatfágot Apolloniufis mint| Király vgy űz vala, Mindennap Vadázni, auagy | Mada|rázni egyyűt ki iárnac vala.

(90.) Egyfzer à Királyfi csak másod magáual à par|ton | fetál vala, Juta egy fris Haio, kit Apollonius elein

¹ L. és E.: szólál.

² L. és E.: vefzteg lón.

if|mér vala, kérdé ha Tyrosból iőne, onnat iőuűnk, az|
Haiós mongya vala.

(91.) Hallottadé vgy mond egy Apollonius neuő Fe-|
iedelmeket, iól hallottam, monda, és ha meg találнам
mondanéc nagy őrömet, Mert mind Leányoftól An|tio-
chus Király, Menykö miat el vefzet.

(92.) A Corona penig Apolloniufnac, és az Ország
tar|tatic, kit most minden felé Orzágról orzágra minde-|
nűt kereftetic, bodog az az ember, à ki reà talál, mert|
nagy wrrà ¹ tétetic.

(93.) A mikor haza iőfz, keres meg csak engem,
az | Wrfi mongya vala, Mert engemet hinac Apolloni-|
ufnac, ki laktam Tyriába, Meg ayándékozlac ackor|
ofztán iobban ² mikor léfzec hazamba.

(94.) Be méne meg monda szép Felefégénec, hogy
nél|ki el kel menni, De miért ³ hogy nehezkes, illyē
mefzfze|(B3) vtra nem méri véle vinni, Afzfzony hogy
efzt hallà, | kezde igen firni, ecképpen fápolodni.

(95.) Ha másút vólnális meg kellene iőned látúan
afzt | mint most vagyoc, de enis el megyec vagy élek
vagy | halok, tölled el nem maradoc, Meg esküttem ve-
led, | emézfzenec egyűt mind ketten meg az haboc.

(96.) Ha most engē it hatz, foha en vtánnam többé
ide | nem iőhetz, Mert az Ország meg tart, és illy mezfze|
földre femmiképpen nem erefzt, Nem mindenkor léfzen
à Tengeris czendez, hogy te ide euezhes.

(97.) Nem nézhetec arra hogy nehezkes vagyoc,
mert | en téged fzeretlek, hogy ha meg halokis ezen en
halállom ⁴ léfzen vgy tetzik könnyeb, Azért femmi-
képpen | en el nem maradoc, hanem veled el megyec.

¹ L. és E.: az Urra.

² L. és E.: téged.

³ L. és E.: őt.

⁴ L. és E.: azzal en halalom.

98.) Kérgyűc meg Attyádat, az Wrfi azt mongya, |
láffuc mi ackarattya, Meg kérdéc à Királt, Leanya be- |
fzédét meg érté, helyén hagyà, Noha több nallanál |
magzattya nem vala, sem fia sem leanya.

(99.) Kézfűlénec gyorsan 32. Gallyáual, foc arannyal |
elzűftel, drága foc ruhákkal, minden féle ióckal, szánta- |
lan foc éléffel, Egy napot várnának ki szép tífzta lenne, |
mingyárt indulnának el.

(100.) Nem fokára azis Nap fénnységében az éghre |
fel iőt vala, Király ki kérére Leanyát és Veit szépen |
az Tenger pártra, Sirua apolgattya mind kettőt egy | aránt,
igy töllec el vált vala.

(101.) Egy néhány nap mulva, imè az Tengeren
nagy | hab szél uész támada, kin az terhes Afzfzony
igen el re|műle, tellyefséggel el hala, Ot ál Ligozides,
réggi hű | Daikáya, de szauát nem halhattya.

(102.) Ezképpen egy Leánt ez Világra hozà, de
öma|ga el hala, Nem tudgyác meggyenec, oránként az |
habis mert neuekedic vala, firnac és iaigatnac mindè |
rendbeliec, vadnac Isten markába.||

(103.) Sőt Apollonius ruhayát magáról mind le
fzogat|ta vala, Nagy keferűféggel à testre boruluán, vgy
re|ménkedic vala, nem tudgya hun kéryen, kitől segít- |
féget, mert az habhozis kapnà.

(104.) Szerelmes Lucinám, Wrfi mongya vala, mit
mő|gyac már Attyádnac? hogy csak eledelül hoztatalac |
vólt ide az Tengeri halaknac, mert vagy mind el ve- |
fzünk vagy halua tégedet it el nem¹ hordozhatlac.

(105.) De az Kormányofis erőlsè kiáltya, hogy à
testet | ki vetnéc, Mert az rettenetes nagy Tengeri szél
uész, | mind inkább neuekednéc, egy hólt haszontalan
testért | nem kellene magokat vesztienec.²

¹ L. és E.: en nem.

² L. és E.: mi magunkat vesztienünk.

(106.) Nem lön mit miuelni Apolloniufnac, Koporfót|
ezináltatà, Kit fõnnyû viafzfzal temérdekẽ belõl mind|
be õttetet vala, Egy réz Tablaczkára mind az egézf|
dolgot, szépen meg irta¹ vala.

(107.) Királyi ruhákban az Teftet fel szerzéc, à
Kopor|fobã teuék, az Táblát feyéhez, a lábához penig
ezer | aranyat tõnec, nagy firua szokogua a koporfot fo-
gác, | és az Tengerbe vetéc.

(108.) Az Leankát szépè Annya szerelmeiért az Daiká|
ual tartattya, Hogy Altiftratefnec szép Lucina helyén|
Tharfiát be mutaffa, merf igen fél vala Lucinaért
el|néc az Király haragyába.

(109.) Az hab à Koporfót harmad nap ki veté
Ephefus | várafsánál, Mikor Cerimones Doctor kûn fé-
tálnà az | õ tanituányiual, Fogác à Koporfót, és házához
viuéc, à Doctornac nagy móddal.

(110.) Fel nyità az Doctor, látà tehát benne egy
Király | leánya fekfzic, szépen fel õltõzue, piros artzo-
lattya, | vélic hogy csak alofzic, minden szépség benne,
meg | nem vefzet fzine, à Doctor czudálkozie.

(111.) Egy Tábláczkat látà feye alat lenni, afzt szép
laffan ki vonà, Es az raita valo iráft el oluafà, az mint
el || oluashatà, Kit Apollonius keferues ighéckel eckép|pen
be irt vala.

(112.) Nagy keferûféget hagyot ez Teft nékem, és
az | õ Szûleinec, ki nagy fáidalommal fzüluén egy
Lea|nyát,² vége lön életénec, Ha ki reà találz, légy ól-
talma|zoya, kérlec, tífzteltségénec.

(113.) Az õt fáz Arányért temesd be az földbe,
kõlcz | reà az õt fázát, Czendez vigh elméuel vgy vár-

¹ L. és E.: fel irta.

² L. és E.: egy szép Leánt.

haffad reád Iften irgalmafságát Vgy legyen nékedis,
Ki | be rakya szépen az földbe tagaidat.

(114.) El akarà mingyárt à Doctor temetni à testet
tisz|telséggel, De egy Tanituánya, ki őrizi vala, meg if-
mere hogy még él, Fel gyógyita mingyárt Mestere | lát-
tára nagy bölcz mesterfégeckel.

(115.) Meg kérdezéc tölle ki nemzette vólna, dolga
mint történt volna, Kit hogy meg érténec, be kéléréc
szépen Diana Templomába, még üdö iártában Apol-
loniufra rea találna.

(116.) Eo penig immáron nagy szomorúságban Taris|ba
jutot vala, Es Stranguilionac régi Gazdaiánac há|zába
szállot vala, minden szerenczéit, minden budos|fáit neki
meg monta vala.

(117.) Azért édes gazdám, az Wr mongya vala, nekē
el kel lietnem, Mert engemet várnac immár réghtől
fogua, nem tudgyác houà löttem, Tharfiát it hagyom
mind Daikáftól néked, velem el nem vihetem.

(118.) Philomaciaual az te Leanyoddal kérlec tarczad
s' | neuellyed, elég kinczet hagyoc, elég marhát neki,
kiuel fel ékeficzed, egyenes erkölcsre szorgalmatos|fággal
kérlec hogy egyengeffed.

(119.) En penig mind addég migh Férnec nem adom,
meg nem borotuálkozom, Vgy segillyen Isten és iö | vton
engem mindenűt vgy hordozzon, Tiis hiuec | legyetec,
kit az én lelkemis néktec meg hálálhaffon.||

(120.) Ez szók vtán ifmet haioira mingyárt Apollo-
nius | szállà, kiket foc élélsel, foc tűzes szerfzámmal ő
meg rajkatot vala, foc vitéz Hadnagyoc, ieles kezű né-
pec | ötet köuetic vala.

(121.) Mind Antiochiát, mind penig Tyriát mingya-
ráft el foglalà, Mind az két Várasnac Kirallyánac ma-

gát ot meg koronáztatà, az Tartományitis mind | hozzáya haità, pártolít le vágatà.

(122.) Tharfiát ez közbe Philomaciával az Gazda tanitattya, Mert őt elztendeye már születésénec régen | be került vala, Kilentz elztendőre igen bölcz lőt vala, az Philosophiaba.

(123.) Egykor Ligozides az leány Daikája tehát meg | akar halni, Ki legyen az Attya, Anyya, és hazája az | Tharfiát kérdezi? Hazámnac ez Várást, Stranguiliót vgy mond, tudom Attyámnac lenni.

(124.) Dionifiades penig az en Anyám, Néném Philomacia, En ennél egyebet az te kérdéfredre nem tudó | mondanía, Nagyot foházkodéc à Daika magába, kez | de igen firnia.

(125.) Vai nem vgy goromba, Tharfiának monda, mert | csak Gazdád ezek, Mert Apollonius az Attyádnac | neue, ki Tyrusba euezet, Anyádnac Lucina, nagy | Király leánya Attyádis Király nemzet.

(126.) Ellened à gazdák az én holtam vtán ezokaért | ha vétne, Meny fel à Piatzra mert ot az Attyádnac | egy Ofzlopot emelte, fogd meg azzt, és mond elzt, à | Leánya vagyoc kinek elzt emeltéte.

(127.) Az Váras mingyaráft, mit Attyád véle tőt, rolla meg emlekezie, Semmi nyauallyadat nyomorufa | godat hidgyed el nem fzenuedic, de Stranguiliois Apolloniufért neked sockal tartozic.

(128.) Ez szók közbe Lelkét Daika ki boczátà, Leány | firattya vala, Teftét harmad napig à föld szinén tartà, ||(C) mégh Koporfót rakatà, az vtán Pompával el temette | vala, elztendeig gyáfolà.

(129.) Elztendő el teluén gazdag ruhaiba ifmet öltözie | vala, nagy friffen mindennap mint Királyi leány

az | Scholába iár vala, à Koporfohozis minden napõ egy|szer firni el megyen vala.

(130.) Ifzonyu iay szóual Attyát, Anyát Leány ot min|dennap kiáltya, sem enni sem innya nem kel néki| fokszor keferues banattyába, mert ezébe vötte, hogy| Stranguilois néki hamis gazdáya.

(131.) Dionifiades fõt¹ mikoron egy|szer à Scholába ké|lérné, és Tharfia mellet Philomaciátis az õ leányát| vinné, hogy amaszt diczirnéc, ezt penig aláznác, nagy| nehéz neuen véué.

(132.) Gondola magában, immár el mult annac ti-zen|négy ezztendeye, hogy Apollonius it hagyuan Thar-|fiát. Tyriában eueze, nõ iõ többé ide, az Daikais meg|holt, kitõl tudnéc félmie.

(133.) Meg õletem inkább, foc drága gazdagfág ma-rad | en reám rólla, kiuel Leanyomat szépen fel epitem, ki | büntetne meg rólla? de mi módõ legyen? no ezembe|jutà, nám volt nagy könnyû módgya.

(134.) Imè egy Faluból iutà be hozzáya egy öreg fzõlõ | kapás, aual meg szerzõdéc igen nagy nehezẽ lön kõfz|tõc à tokmálás, iámbor ember léuén nem kel vala nélki az ártatlan vér ontás.

(135.) De nem lön mit tenni, ra igiré magát, csak hogy | érce a mógyát, Meg mutatà néki Dionifiades à Dai|ka koporfoját, holot szép Tharfia firua hia vala akkor | is Attyát, Annyát.

(136.) Más napot váránac, és az paraszt ember ma-gát | otben meg vonà, be iðue Tharfia szokot ideyébe, haját az ember kapà, és az földhöz fuita, hogy azon Ol|tárnál õtet fel mészárlana.||

(137.) Kõnyõreg Tharfia, Wram mit vétettem valaha|

¹ L. és E.: õt.

te ellened? azt sem tudom ki vagy, soha nem ismertél
 semmi nemzetfégedet, Könyörűly meg raitā, Wrā | ne
 veszes el ily büntelen engemet.

(138.) Theophilus monda, mert az vala neue, vgy
 valgyon te nem vettél, De az Attyád nagyot, hogy té-
 ged it hagyot foc kinczel öltözzettel, Mert azért ölec
 meg auagy ha it hagyot, hogy nincz valaki véled.

(139.) Felele az Leány, wram, ha büntelen enné-
 kem | meg kel halmom, Czak azt engedgyed meg, hogy
 az | Isteneknec en firua meg gyónhassam, meg engedé-
 néki Leány térdre esée imátkozic csak lassan.

(140.) De imè hertelen az Tenger pátyáról hárő
 Tol|uai meg látā, oda futamānac, ezébe sem vőué az
 em|ber, siualkodua, Meg fogác ā Leánt, ā Tengerre vi-
 uec, az ember el szálladā.

(141.) Dionifiades kérđi Theophilust, el iárté ez do-
 log|ba, En el iartam vgy mond, De az Váras előt, kér-
 lec | öltözzűnc gyáfzba, Siryunc, és ha kérdic, mongyue
 azt hogy meg holt ā szép leány Tharfia.

(142.) Stranguilio hallā, csak el álmedkodéc ez dol-
 gon | ő magāba, mert hire sem vala az feleségénec ily
 álnoc | tanaczāba, Mit miueltél, vgy mōd, bituān asz-
 fzonyállat¹ az Király leanyānac.

(143.) Tudodé ez Váraft minemű éhfégből Attya ki
 szabaditā, Maga szűkfégéuel semmit nē gondola, min|dent
 minékűnc adā, Te tudod Wr Isten semmi részem | nin-
 czen Tharfia halálāba.

(144.) Viuec az Toluaioc szép leánt Tharfiāt Machi-
 lena² | Várafba, Az tōb Raboc kōzōt le teuék őtetis, és
 bo|czátác áruban, egy Keritő mester erőfsen kerengi,
 hogy meg vegye Bordélyba.

¹ rofz aszfzonyi állat.

² L. és E.: Manchilena.

(145.) De Athanagoras az Várasnac Wra, ékes termeltét látván, fzemérmetségét, le figgeztet feyét, szép or||C2)tzayát czudáluán, Meg akara venni, száz aranyon ké|ri, nem veheti dragábban.

(146.) A Kerítő gyorsan két százat ighire, csak őueye | tehesse, Athanagorasis en nec bozfzuyára három száz|ra fel méne, egy másra mind addég fel verék az árrát, | hogy ezerre ra¹ méne.

(147.) No nem veszekedem az Bordély mesterrel A|thanagoras mongya, meg engedem venni, és o|sztán| mikoron be vízi az Bordélba, legh első léfzec, à kij hozzà megyec, meg rontom viragába.

(148.) Az Bordély mesterrel el kellettéc menni szép le|ány Tharfiánac, Ki egy. vndoc képet Bordélba tart| vala neuzeuén Priapufnac, azt imádgyc vala tér|dekre le efuén az szegény rab leányoc.

(149.) Bordély mester mongya imádgyc ez képet es|sél térdre előtte, Hogy lehet az vgy mond, ha soha| nem láttam ilyen² éktelenféget, Meg kel lenni vgy| mőd az Mester, mert drágán vőttelec en meg téged.

(150.) Monda az Leanzo, meghis Wram kérlec, ne vel|zes el engemet, ne fertezteffem meg az kép imádáf| fal, az en szüzelségemet, Kiért mind őrőcké iót mon|doc vtánnad, és diczirlec tégedet.

(151.) Felele az Mester tudodé hogy nállam nem fogh | femmi könyörgés, mint az Hohérnalis, nem hafznál | ember nec tudod femmi³ fizetés, Azért ne könyörögy | se ne firánkozzál, mert hafzna igen keués.

(152.) Mind az által hagyà hogy az Vice mester szépen | fel őltőztetné, felibe meg irna, hogy fél Ghirát

¹ L. és E.: ezerfelé.

² L. és E.: ily rut.

³ L. és E.: femminemű.

adnà, | à ki előbe érné, Az vtán az kőfség csak egy egy pénz|értis szabadon ferteztetné.

(153.) Be viuék egy házban nagy Trombita f|zóual, dob | f|zóual à Tharfiát, ot Athanagoras, de egy Patyolattal | befedte az ortzayát, be méne előbe hogy meg fer|teztetse à szép Leány Tharfiát.||

(154.) Tharfia mingyaráft labaihoz efuén, kérlec wram | tégedet, Ne kissebiczed meg vgy mond illy méltatlã | az en füzefségemet, Király leánya vagyoc, noha az | fzerencze ebbe hozta igyemet.

(155.) Efst Athanagoras haluán el pirula, Ortzayát el | forditã, Meg kérdezé iobban, és mind meg beszéllé| állapattyát Tharfia, Húfz aranyat aduán, az ő viragá|ba à szép Leánt meg hagyà.

(156.) Többet attam vgy mond hogy nem az mind rejád az Bordély mester vetet, à mit nékem mondál,| mond azoknákis csak, à kic hozzád be iőnec, és tífz-| tán meg maratzt ezen füzefségben néked reà felelec.

(157.) Igy¹ Athanagoras az aitón ki méne, Más érke|zéc helyébe, Az dolgot annakis miként az előnec| rendel mind el beszéllé, Hetuenkét aranyat az Leán|nac ada, és előlle ki méne.

(158.) Efst Athanagoras mosoliogya vala de semmit nẽ | f|zól vala, Vifzfa mennec vala, bõ pénzt aduán néki, de | ki nagy kőny hulatua, Kit az it kũn állok egymáfra te|kintuén, el álmerkodnac vala.

(159.) Más nap az Mesternek Leány az pénzt viué, ihõ | vgy mond az ado, Felele az Mester aszt igen akarom | hogy vagy ily adakozo, Ez vtánis hagyom hogy az | pénz gyütésben ne légy hátráb marado.

(160.) De hamar meg hallà hogy még füzefsége

¹ L. és E.: Hogy.

hellyē | az Tharfiánac, Meg hagyà tárfánac hogy fél felé vin|né, érné végét már annac, El viué az Leánt, kér|di ha | vgy volna az mint mongyác tárfánac.

(161.) Felele az Leány mégh Isten akarya en mind ad|dég szűz léfzec, Mōd az Vice mester, Mond meg te| hát az pénzt tegnap honnat szerzetted, Siráfomért at|tác, értuén nyauallyámat, vgy mond meg keferültec.

(162.) De kérlec tégedis könyörűly meg raità ne roncz | meg virágomban, Felele nem tudom meggyec mert|(C3) szertelen főfuény ez az én wram, ha mi hea lészén à fel | vetet latznac,¹ fogya kérni en raitam.

(163.) Monda à Leánzo azt en reám véfzem, hogy à fű|ma meg lészén, Vigy ki à piatzra ot ennékem maidan | indul iō kerefsetem, Mert iō Deák vagyoc, ezennel | mindenről disputaloc ékefsen.

(164.) Ki viuék az Leánt azért az piatzra kezde disput|álnia, Hún tanolta legyen az nagy bőlczen szól|ált az | kőtség vgy czudállya, Fútnac minden felől czudayá|ra néki, summátis adnac vala.

(165.) Ez idő iártában immár à tizennégy elztendő el | tőlt vala, Hogy Apollonius dolgát hon végezuén| Tharfisba iutot vala, Réghi gazdayához à Stranguillio-hoz Király ifmet be szálla.

(166.) El iyede mingyárt Stranguilio raita monda fele|fégénec, Am Apollonius it vagyon kit mondál te ré|gen el veszetnec, Mit felellyűnc néki ha Tharfiát kér|di? iay fzegény feyűnkne.

(167.) Gyázban őltözénec nagy hirtelenféggel ielen|tic | banattyokat, be iutà Királyis és kérdezi töllec houa|töttéc Tharfiát, Sok ideye mondnae hogy őtet gyá|fzol|lyunc, keferegyűc halálát.

¹ lartznac.

(168.) Mert foha nem tudgyuc miczoda nyauallya
fzál|là hertelen reà, egy hétig feketéc csak beteg ágyába|
nagy hertelen el hala, Sõt emlekezetre az Várafis | néki
fzép kőuet faragtatà.

(169.) Afzt ot kün meg láthad az Tengerneec pátyán|
holot el temetettűc, Minden ékelségét à mi reà fel | fért
reà raktuc takartuc, az mi hátra vagyō afzt te fel|léged-
nec mind éppen megtartottuc.

(170.) Sir Apollonius az házból ki méne monda hiű|
fzolgainac, rakyátoc Haiókat mert semmi ideye nincz | it
mulatáfomnac, addég en meg látom fzmoru hailé|kát
szerelmes Tharfiámnac.||

(171.) Nézuén à Koporfót el fakada firua tere az
Haióc | felé, Szerelmes tárfaím fzolgainac mongya, ves-
fetc | az Tengerbe, Mit kinlódóm touáb (mert nyiluán|
nem élec) ennyi keferűségben.

(172.) El ódác az Haiót alól à vizben ál de fellyűl
is őtőzic, mert Wrokhoz képeft mégh à reuézék is szép|
Tharfiát kefergie, erős zokogáfsal fűrő könyuezéfsel | à
Haiót neduesític.

(173.) Akarnánac vízfza menni Tyriába de nagy
fzél|uész nem hagyà, Mert Machilenába az habtól ve-
rete¹ | holot vala Tharfia, az Kormányos mefter nagy
öröm|re nékie mingyárt ielt adot vala.

(174.) Az Haio fenekén Apollonius fir kérdi mi do-
log | volna, Az egész Várafnac nagy öröme napya mon-
gyác hogy ez nap vólna, Senkinec bānkodni de vilgan
lakozni mindennec fűklég volna.

(175.) Nagyot foháfzkodéc magában az Király monda|
bátor vgy legyen, à Konyha mefternec meg hagyà|
mindennec őis bōuen főzelsen, de semmi örömet az | nap
ő magánac fenki meg ne ielenczen.

¹ L. és E.: veretnek.

(176.) Sőt csak felléyéis fenkit ne boczálson az Oroz|nac¹ meg hagyà, mert mingyaráft néki mind az két la|bánac szárait meg rontatnà, ònéki nem vólna femmi | vigafsága mert oda szép Tharfia.

(177.) Vadnac vigh lakásban az Várasbeliec nagy étel|ben italban, Végre ki iðuénec mind az Tenger part|ra az Bortól zaioffoduán, Kiki Hayót nézel, hól el indithaffa az lakozáft viyobban.

(178.) Im Athanagoras látuán az Királynac szép aranyas | Haioiát de nem tuduán kié hogy ò arra megyē vyiá|ual vgy mutogat fel hiuác az Wrat az Király szolgai | el inditác à lakáft.

(179.) Kérdi kie legyen à szép cifrás Haio, hun lak-ná|nac òmagoc, Mert fenkit közzüllöc ò nē ismerhetne, | kiczoda volna wrok, meg mondác nékie, hogy Apol-lonius vólna az ò Kiráallyoc.

(180.) Eo magais, mondnae ez Haióban vagyon, de| csak fir es bänkodic, Mert szép Felefége, leanya meg| hóltac, az miólta budofic, főt az bánat miat ò magátis| féltýc hogy halála történic.

(181.) Vigh Athanagoras, meg kérdé Királynac neuét, | és hozzà méne, Kéri ne bänkodnéc hanē magánakis| egy kiczidet keduezne, Ennéc innéc véle, talám enyi| bánat vtán iutna öröme.

(182.) Meg sem hallà szauát, főt még hozzáyais ne-hezē | boczáttatta, Athanagorafis egy Leányért küldé ki-| uel vigasztaltatnà, ez vala Tharfia, Apolloniufnac elgyet-len egy leánya.

(183.) Az Bordély mefternec száz aranyat küldé, csak| hogy hozza erefsze, Mert ò látta vala mely hathato| volna az Tharfia beszéde, de meg sem gondolta hogy| Attyáual Leánt igyen szembe kericze.²

¹ L. és E.: örzönék.

² L. és E.: ingen jutaffa szembe.

(184.) Leány el érkezéc, kéri, az Haioban Királyhoz | alà menne, ékes beszédiuel nagy szomorúságát fordítanà örömrè, Leány alà ménè, de Apollonius egy szàl-lat sem terüle.

(185.) Apolloniufnac à nyakán Tharfia cziggedé és | vgy kéri, mullyanac el Király hogy ha lehetségés Fel- | légednec bánati, Ha bizuást szolhatoc, az én bölce- | légem Felséged meg ismeri.

(186.) Haragyában Király Leánhoz leggyente, mert | másnac véli vala, Mint Bordélyba laktát ő Tharfiát | szinte csak vgy beczüli vala, Mert nem tudgya vala | hogy szinte az vólna az ő édes Leánya.

(187.) Leány sirua mongya, czudáalom en Király az | te | kemény szűnedet, Az en szűleimis Király nemből | valóc veled en beszélhetnéc, Altifrates Lirály leánya | vólt Anyám, Lucinánac neueztéc.||

(188.) Hogy Apollonius hallà raità kapà, hát te | volnál | Tharfia, Vgy neueznec vgy mond, fel vgrék az | ágyból, Leanyát apolgattya, Szántalan szolgait nagy | vigh | örömébe mind őszue kiáltozà.

(189.) Athanagorafis à nagy vigafágra gyorsan a à | fűtaméc, Czudállya mi dolog reménsege kőuül mert | ez | vigafság eféc, Athanagorafnac, mind az egész dolgot | rend fzerént meg beszélléc.

(190.) De Athanagoras mingyárt térdre eféc, és azon | kéri Királt, Hogy ne adnà másnac hanem inkább néki | szép leanyát Tharfiát, Mert ő oltalmazta hogy el nem | vesztette szűzelsége viragát.

(191.) Király meg ighiré, de az Bordély mestert ha | őis | kézben adnà, Rettenetes kinra ám mingyárt az | la | trot Király kezében adà, Az Váraft peniglen száz | ezer arannyal Király aiándékozà.

(192.) Athanagorafnac az Leánt vgyan ot az Vá-

rafbã | meg adà, De mind az Veiuel, Tharfis Váras által Ty|riába indula, Intetéc álmába, forditanà vtát Ephesus| Várasára.

(193.) Diana afzfzoñac ot vagyon iól tudod Király gaz|dag Temploma, Illic hogy Felféged ennyi budofását| néki elő számlállya, Minden fzerenczeyét Minden álla- pattyát ot nékie aiánlya.

(194.) El téríté vtát azért Ephesufra, véle vei s' Leánya, | Az Templomba méne, nagy fen fzóual elő budofását | számlállya, Ot ál szép Lucina, az szókat hal- gattya, gö|dolkodic magában.

(195.) Touab nem álhatà, hát te vólnál vgy mond, ò | Király az en Wram, Mert Lucina neuem, Altifra- tes | Király penig az édes Attyám, Hála az Istennek re- ménfégem küüül hogy látlac édes Wram.

(196.) Tettzék egy álomból valo ferkenéfnec az Apol- loniufnac, El fogya magábã nagy fzerelme miat, czüg|| (D) nyakán Lucinánac, Sirnac nem külömben, ha egy| máltól ifmet el válni akarnánac.

(197.) Ephesufbol azért Király el indula nagy An- tio|chiába, Ot viyobbã magát és szép Feleféget ifmet co|ronáztatà, végre mindeneftől nagy örömmel rakua.| be szállà Tyriába.

(198.) Ot fem fokot lakéc Athanagorafnac adà, mert az | orfzágot, ò maga Tharfisba iõuén meg keresé gaz- dályát Stranguiliot, Mind felefégeftől rettenetes kinnal| meg öleté az latrot.

(199.) Onnat el ereduén, iõue az Ipához Pentapolis Vá|rasba, Kit afzt tudgya vala ideyéhez képest, hogy ré|gen meg hólt vólna, De lám még él vala, és nagy ô|rómébe czak hogy meg nem hólt vala.

(200.) Nem vala magzattya töb szép Lucinánál, kire az | Orfzág maradna, Apolloniufnac hagyà ezokaért afzt|

is testamentomba, Vgyan ot létébe Apolloniufnac | Altitrates meg hala.

(201.) Király à Haláízt is ám meg kerefteté ki enni adot | vala, és ki tanaczából az Váraíba menuén Királyhoz | iútót vala, Meg aiándékozá mindē nemzetíuel, nagy | wrrà tótte vala.

(202.) Nyoltzuā eíztendeig élt Apollonius az vtán Lucináuál, Soc íia, leanya marattac vtánna tellyes bíroídalommal, Hogy ha ez dologba íemmi nē vólt, kérílec, meg érd egy nem tudommal.

(203.) Az ki ez éneket rendelé veríekben, íghen bizic | Íítenben, Mint Apollonius Király az Tengeren, budofuán elmeíében. Az ezer őt ízáznac, és az nyoltz|uan nyoltznac kétíéges eleiben.

III. FÜGGELÉK.

Az Apollonius-história népmesei feldolgozásai.

A magyar népköltés régiségeire nézve érdekes nyilatkozatot közöl *Szilády Áron* a *Régi Magyar Költők Tára* I. kötetének 340. lapján. Ez a nyilatkozat *Bornemisza Péter*: *Negyed része az evangéliumokból és epistolákból való tanúságoknak Sempte 1578. cz. művének 758. lapján* fordul elő: «Immár csak mind hazugságnak hallgatására és hitságos mulatságra vágyódnak mindennek fülei, tisztátalan és fajtalan beszédnek hallgatására, hazug és álnok tanácsra, hamis és eretnek tanításra, rágalmazók, gyalázók, fondorlók sugárlásaira, trágár és peniszes csúfságra, bába beszédre, álnokul költött fabulákra, királyfia kis Miklósról, poéták óriásairól, *Apollonius*ról és egyéb hitságról; virág és szerelem énekek hallgatására, lant, síp, dob, trombita szóbeli hajja hujjára és temény ezer csácsogásokra.» A magyar népnek tehát már 1578-ban, tíz évvel a história verses feldolgozása és több mint egy századdal *Haller Gesta Romanorum* fordításának (*Hármas Istória* 1695.) megjelenése előtt kedvencz meséje volt *Apollonius* királyfi históriája.

Dr. *Katona Lajos Magyar népmese típusok* cz. értekezéseiben a VIII. típus *Apollonius* címet viseli. (*Ethnographia* XIV. k. 1903. 423.—425. l.) *Katona* itt, valamint már előbb a *Gesta Romanorum* kiadásában (*R. M. K. XVIII.*) a 153. fejezethez csatolt jegyzetében

két mesét említ, a melyeknek a *G.R.*, illetőleg ennek régibb verses formájául tekinthető XVI. századbeli széphistória a forrása.

1. Gaal György: *Magyar népmese gyűjteményének* (kiadták: Kazinczy Gábor és Toldy Ferencz, Pest 1857—1860.) 52. számú meséje: (III. kötet, 223.—334. l.) *Apollonius királyfi*.

2. *Magyar Nyelvőr* XIX. kötetének 523.—526. lapjain található: *Mese az apolloniai királyfiról*.

A Gaal mese, noha helyenkint szabadon átalakítja, egészben mégis nyomon követi a népkönyvet. Kisebb eltérések pl.: Antiochus király leánya *Eleonora*, a *G.R.*-ban nincs megnevezve a leány; a király csak azt akarja nőül venni, kinek lábára *megholt feleségének cipője* illik, és minthogy a cipő csak a *saját leánya lábára* illik, ezt akarja nőül venni. Hogy a kérőket elriaszsza *találós mesét* ad fel nekik. A találós mese a következő: *ördög-szekeren járok, anyai hússal élek*. A találós mesének ez a része *G.R.* 153. fejezetében így szól: *Scelere vehor, materna carne vescor*. A további résznek: *quaero fratrem meum, matris meae virum, nec invenio*, a mesében nincs nyoma. — Felesége nem mint papnő, hanem hárfás képében jelenik meg. Legnevezetesebb az eltérések között az a szerencsés kapcsolat, a melyet a Gaal-féle mese a különben mindenütt csak laza összefüggésű első rész (Antiochus király vérfertőző szerelme) és a tulajdonképeni történet (Apollonius kalandjai) között létesít. Apollonius ugyanis a talányt Eleonóra segítségével megfejti, azután együtt megszöknek, hajóra szállnak, a tengeren Eleonóra leányt szül stb.

A nyelvőrbeli változat már népiesebb hangú, azonban csak töredékes mese. Antonius királyt antáóniai kirá-nak nevezi. A király csak annak ígéri oda leányát,

a ki álmát megfejti. Az apolloniai királyfi is eljön s megfejti a király álmát: Anyai hússal él, keresi a felesége öcscsét, de nem találja. A megfejtés következő: Igaz, vén gazember, hogy hamis szekeren jársz, anyai hússal elsz, mert úgy élsz a lányoddal, mintha feleséged volna. A G.R. találós meséje tehát kettéosztva jelenik meg.

Gaal meséje a következő:

Apollonius királyfi.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egy király, kinek neve volt Antiochus. Ennek volt egy szép s minden asszonyi ritka remek tulajdonságokkal ékeskedő felesége, ki ötet házasságoknak második esztendőjébe egy kellemetes leánygyermekkel ajándékozta meg. Eleonórának nevezték a leányt. Ez szüléinek különös gondjok alatt, minden asszonyi tudományokban a festésben s muzsikálásban oly nagy előmenetelt tett, hogy a vele egy idejüket sokkal feljül haladta; ezenkívül a természet minden kellemetességekkel annyira felékesítette őket, hogy még gyenge korába imádásából a tisztelők már kifáradtak, s a liliomi deliséggel pompásan felnyúló rózsaszál számtalan ifjakat fűzött rablánczaira még korán. De az ő szerető anyja, kinek éjjeli nappali gondja ő volt egyedül, örömét benne nem láthatta, mivel a leánynak tizenöt esztendő korába meghalt. Fájdalommal hordozta ezt a sebet a király Antiochus, de még talán keservesebben érte a halálos csapás Eleonorát, kinek még édes anyai ápolásra volt szüksége.

Történt azomba, hogy minekelőtte szétépte volna a halál a szeretetnek rózsakötelét; Antiochus haldokló feleségétől azt kérdezte, hogy adna néki tanácsot jö-

vendöbéli házasodása felől, melyre a haldokló azt válaszolta, hogy azt vegye el jövődöbéli feleségül, kinek lábára az ő czipője felmegyen. Több jeles asszony-ságok s főfamiájú leányok próbálták a megholt királyné czipőjét lábaikra, de egy sem találta alkalmasnak, tulajdon leányán Eleonórán kívül. Borzadt ezen szerencsétlen próbának következtétől a természeti irtódzást érző Eleonóra; de atyja magát szeretett feleségének végrendeléséhez tartván, elhatározta tulajdon leányát feleségül elvenni, s bármint vonakodott az ezen irtóztató cselekedettől, kénytelen volt megigérni, hogy igyekezik magát meggyőzni, s atyja parancsolatjához engedelmes lenni. — Hogy tehát a király annyival inkább elidegenítse fejedelmi házából, azokat az ifjakat, kik leánya kezét megnyerni óhajtották: azt hirdettette ki, hogy a ki az ő találós meséjét kitalálja, annak adja leányát, a ki pedig nem találja, életét veszti azonnal. Sok ifjak lettek szerencsétlen áldozatai a király kihirdetett parancsolatjának, mivel a rejtett mesét ki nem találhatták, mely is e volt: «ördög szekerén járok, anyai hússal élek». De volt azomba egy Apollónius nevű, mind testi, mind lelki kellemekkel a természettől a pazérlásig felruházott jeles hercegfi, ki nem irtódzván a reája várakozó haláltól, elszánt bátorsággal ment a leány kezét atyjától megkérni. Hajókat készítvén fel minden szükséges dolgokkal, csakhamar elérte a tengeren Apollónius a királyi várost, s megkötöttvén hajóit a kikötőbe, maga elindult a királyi várba, kísérlőinek azt parancsolván meg, hogyha harmad napig vissza nem érkezik, csak menjenek vissza hazájokba, s az ő részére csak egy kis ladikot hagyjanak. Fényes rangjához illő hercegi ruhába felöltözvén, méltóságos lépésekkel közelgetett a királyi lakhelyhez, mely imádott tár-

gyát tőle elzárta s ötet bizonytalan jövődőkkel kecsegtette. Alig hogy belépett Apollónius a királyhoz, midőn az ő jöveteléről és szándékáról kérdeztetett meg, melyre ő kinyilatkoztatta, hogy Eleonórával gyűrűt óhajtana váltani. Megborzadt ennek hallására, az ifjú deli testalkotását, s szép formáját andalogva szemlélő Eleonóra és sajnálta ezen hosszú életre érdemes ifjút, a hirtelen halál által megöletni; sőt még maga a király is, ki külömben a leánya bírásába kevélykedett, megsajnálta Apollóniust, különösen midőn ebéd felett látta, hogy szeretett leányának gyöngy szemeiből, a vele általellenbe ülő ifjú látására szüntelen hullottak a szánakodás könnyei. De minekutánna elhatározott akaratját hallotta volna Apollóniusnak, elbeszélte nékie a találós mesét, hagyván a gondolkodásra három napokat, a melyek elmúltával hogyha meg nem fejtí a mesét, tudtára adta a király, hogy a több szerencsétlen ifjak sorába fel fog akasztatni. .

Hogy ez ne történhessen, Eleonóra, midőn egyszer magát találta Apollóniust, megfejtette neki a mesét, s ez által a királynak fertelmes tettét felfedezte nékie. Dúlt mérgébe a király, s pokolbéli kinokat készített az Apollónius számára, midőn a három nap eltölte után megfejtette a találós mesét a királynak nagy megütközésére, s ámbár jól tudta, hogy igazán el van találva, meghazudtolta Apollóniust, s kinyilatkoztatta, hogy mivel a találós mese valóságos értelmét ki nem tudta fejteni, próbáját életével köti be. E végre Eleonórát kérdezte meg, hogy micsoda halál nemével kívánná ezen ifjút kivégeztetni; a ki megörülvén ezen, térden állva huszonnég óráig való gondolkozásért könyörgött. Megengedte ezt a király, s megelegedve hallotta leánya büntetését, mely Apollóniust kő közzé való rakatásra

ítélte. De a különben szelid lelkű Eleonóra előre beszélt az építő mesterrel, hogy hagyjon egy titkos rejtek ajtót ezen kő épületen, hol valami kevés ennivalót be lehessen nyújtani. A kirendelt nap csakugyan kő közzé rakák Apollóniust, úgy mindazáltal, hogy örölla Eleonóra három hétig való eledellel s itallal gondoskodott.

Ez által a király meg lévén engesztelődve, elhatározta magába, hogy leányát nyilvánságosan feleségül elveszi. E végre heted nap múlva pompás ebédet, s ebéd után vidám mulatságot parancsolt s számos vendégeket hivatott, hogy ezek részt vegyenek az ő örömeiben. De az Apollónius szépségétől a bódulásig elfogott Eleonóra a hét napokat arra szánta, hogy magát az ifjuval való elszökéshez jó móddal elkészíthesse. E végre egy meghitt dajkája által hajót bérelvén a tengerparton, arra minden asszonyi drága ékességeit felhordatta titkon, ezenkívül igen sok kincset és mindenféle enni és inni valót rakatott a hajóra nagy bővsséggel, s az esküvésre rendelt nap előtt való estve, kibontván tulajdon maga a kőrakást, szeretett Apollóniussával együtt sebes lépésekkel a tengerpart felé tartott. El is érkeztek szerencsésen, úgy hogy őket senki észre nem vette, s kedvező szél hajtván vitorlájokat, a két szerelmes pár már reggelre a tenger sik hátán roppant mérföldeket tett s atyjok várától már számtalan messziségre eltávoztak. Ellankadván a hosszas utazásba különösen Eleonóra, kérte szeretett férjét Apollóniust, hogy valahol szálljanak ki szárazra, s pihenjék ki magokat egy kevésbé. Engedett ez helyes kérésnek Apollónius, s minthogy általlátta, hogy az Antiochus ellenek való haragja nem tanácsolja, hogy az ő herczeg atyához menjenek, elhatározta magába, hogy akármely esmeretlen tájékon öröместebb lakik a magánosságba Eleonórával, mintsem

mind a kettőjük életét szerencséltesse. Egy kis szigetbe, hol kikötöttek s hol semmi emberi teremtes nem lakott, csendesen tölték el egynehány szerelmes hónapok, de minthogy már részszerént az enni s inni való fogyott, s mind Eleonóra minden nap várandós volt, elhatározták magokat, hogy olyan helyre menjenek által, hol emberi társaságba részesülhetnek. Ismét hajóra rakván azért mindeneket, útnak indultak, s szerencsés utazást tettek, míg végre a harmadik napon Eleonóra szült egy leánygyermeket, kinek szülése oly nagy fájdalmakkal sett meg, hogy Eleonóra elájulván, holtnak látszott, s bár sűrűen hullottak a fájdalmak könnyei a fájdalmas szívű Apollónius szeméből, őtet mint megholtat kénytelen volt koporsóba tenni. Maga készítvén azért koporsót, melybe ezt az előtte kedves testet zárja, feje alá tesz 200 darab aranyat, s mellé egy írást, melyben a megholtnak élete s familiája volt megírva, s egyszersmind kérte benne a megtalálót, hogy ezen pénzből rangjához illő módon temesse el. A tenger hátára bízván tehát e kedves kincsét, maga tovább folytatta útját, ahol valami városra találta, s csakugyan három nap múlva ért egy régi kikötőhelyet, hol megállapodott, s kikötvén hajóját, maga a szárazra kiment, és egy hegynek tetejéről észre is vett egy várost, hová való menekelét azonnal elhatározta.

Azalatt az Eleonóra koporsóját a tengerből kifogta egy halász, s felbontván azt, észrevette csakhamar Eleonórán az életnek még némely jeleit, s testét dörögölgetvén, csakhamar mozgását vette észre. Kettős szorgalmatossággal ápolván a jólelkű halász feleségével együtt Eleonórát, csakhamar visszanyeré életét, csak hogy már most ez a mellé tett írásokból megértvén a rajta esett szerencsétlenséget, szüntelen zokogta sze-

retett férjének s gyermekének elveszését, s bár semmit sem múltattak el a halász és a felesége, hogy őtet vigasztalhassák, s megelégedést szerezzenek nekie, ő mindazáltal vigasztalhatatlan volt, s gyakran leült a tenger partjára, s vigyázott kisírt szemekkel, hogy nem láthatna-e valamely közelgető hajót, melyen férje után tovább utazhatna.

De hogy vissza térjünk Apollóniusra, ez, minek utánna bémegy a városba, egy legszélső háznál szállást bérel s ezen város szokásairól s lehető újságról tudakozódik. Hol minekutánna meghallotta, hogy van ott egy özvegy királyné, ki a tengeri rablóktól most legközelebb annyira megrongáltatott, hogy hajója s nép széljel verettétvén, királyi városa is nagy summa pénz letétele mellett menekedett csak meg a végső pusztulástól; elszánta magát Apollónius, hogy ezen királynét megszabadítja azon semmirevaló emberek kegyetlenségétől. E végre felmegy a királynéhoz, és magát kinyilatkoztatván hogy kicsoda, vezérnek ajánlotta magát. Kegyesen fogadta a gyászos királyné ezen ajánlását Apollóniusnak; őtet teljes hatalmú vezérnek kinevezte s a győzelem esetére, még kezével is megkínálta őtet. Apollónius tehát hajókat készíttetvén; katonáit a katonai gyakorlatokra mindennap tanította, s nem sok idő múlva annyira ment, hogy a tengeri tolvajokkal szembe mert szállani kevés de válogatott embereivel. Ezen szándékát midőn a királynénak kinyilatkoztatta, ez őtet minden szükséges dolgokkal felkészítvén, tulajdon személyébe elkísérte a hajókhoz; s néki sok szerencsét kívánt. Apollónius megindulván tizenkét hajóival, csakugyan nem sokára észrevette a tengeri rablókat, s vitézeit felszólítván, hogy ezen gazemberek ellen kiki vitézi módon tegye meg kötelességét; maga oroszláni bátor-

sággal ment mindenütt a veszedelemre, s a tengeri tolvajokat széjjelvervén, vezéreket is kézre kerítette s tizenöt hajójok, igen sok kincsekkel megrakva, az Apollónius birtokába esett. Kibeszélhetetlen örömmel fogadta Apollónius győzedelmét a nép, messziről eleibe ment nékie, aranypárnákon vitték nékie a királyi koronát, s a várnak kulcsait. Mindezeket szívesen fogadta Apollónius, sőt a királyné kezét is bizonyosan meg nem vetette volna, ha kedves leánya, kit az Eleonóra halála után ő a nevelés végett ezen királynéra bízott, meg nem halt volna. Ezen való mély fájdalomban részt vett ugyan azokba a multságokba, melyek az ő kedvéért tartattak, de kedves felesége és leánya képei szomorúan lebegvén előtte, szívéből a víg kedvet csaknem egészen kizárták.

Ilyen szomorú gondolatok közt küszködött éppen, midőn magát egy idegen országból való drága portékás nálla bejelenti. Apollónius, nem annyira vásárolni, mint valami újságot kívánván hallani, beocsátotta magához, s minekutánna tulajdon hazájából valónak titkon kismérte, az ő atyja felől is, de csak alattomba kezdett tudakozódni, akitől midőn meghallotta, hogy Antiochus király már ezelőtt három esztendővel meghalt, az ő országát pedig a főrendek Apollóniusnak ajánlották, mint aki a találós mesét megfejtvén, az által a leánya kezére magát érdemessé tette; és hogy ötlet az atyja különös leveleibe mindenféle országokba kerestette, elhatározta magába hogy hazájába visszatér. Midőn ezt ő a királynénak kinyilatkoztatta, hát ott lát egy gyászos öltözetben hárfázó személyt, a kit midőn közelebbről kívánt volna meglátni, esmértes orcavonásaiból csakhamar reá esmert megholtnak vélt Eleonórájára. Ráborulván szíve legkedvesebb birtokára; az sokáig tartó néma

ölelések után kérdezte, hogy mi módon nyerte vissza életét. Eleonóra elbeszéllette, hogy a halász és felesége ápolásai által miképpen éledett fel, s hogy most már, megunván a pusztában levő unalmas lakást, elindult ezen királyi városba, hogy valami nagy méltóságú hercegi leányokat tanítván a muzsikára, abból magát jobban el tudja táplálni. Apollónius elbeszelvén mindazt ami ő rajta esett azolta, miolta egymást nem látták, tudtára adta mind azt amit a drága-portékástól hazája s atyja felől hallott. A királyné látván ezt a ritka összejövetelt, s megtudván sorsát ezen királyi párnak, számokra különös gazdagon aranyozott hajót készíttetvén, azt esztendei eleséggel, sok kincsesel, és mindenféle drágaságokkal megrakván, őket áldások közt útnak bocsátotta. Az Apollónius és Eleonóra határtalan örömet, csak az ő kedves leánykájoknak jókori halála zavarta meg, egyébaránt pedig kedvező szél hajtván hajójokat, három hónapi utazások után szerencsésen elértek abba a kikötőbe, mely az Antiochus városa alatt volt. Itt hajójokról mindent kiszállítván a szárazra, mentek egyenesen a királyi kastélyba, hol hét esztendei távolléte után is a gyönyörű Eleonóra az udvari tisztektől megesmértetvén, nagy tisztelettel fogadtatott. Apollónius magához hivatván az ország főrendeit, elbeszélte nékiek rövideden mind azt, a mit ő kénytelen volt szenvedni feleségével együtt, az Antiochus dühöségét akarván kikerülni, s minekutánna törvényesen összeesküdtek volna, mind a főrendektől, mind a néptől törvényes uralkodóknak esmertettek el, és ekképpen még most is boldogul élnek, ha talán meg nem haltak.

A *Magyar Nyelvőr* idézett meséje (XIX. k. 523 — 526. l.):

Mese az apollóniai királyfiról.

Hol vaót, hol nem vaót, meig az Aóperenciás tengéről is tû, meig azon is tû, a hol a kis kurtâ farkú dísznaó tûr, kideót bedeót kémenceinek e csépp aódlála sê vaót, a hol jaó vaót, ot rosz nem vaót, a hol rosz vaót, ot jaó nem vaót, meig is mē ssült bennē anyi bugácsâ, hogy e mmeztelen cigâñ gyerék mind el vittē já zingújâbâ. Úd lâttâm, mind most, ot vaótam, a hol beszēteik, a ki nem hiszi, keřdēzzē mē.

Vaót ēccēr e gyorszâg, úgy hitâk, hogy Ântâónia. A zântaó-niâi kirânâk vaót e ggyönyörű szeip feleseigē, de jâz ojjân szeip vaót, ho gyânâ szébbet meⁱ nem termēt a feőd. Bejillēt vaóna jâz a zângyalok közēⁱ kirâneⁱnâk, a tündērek közēⁱ a letszēb tündē^r kisásszonâk. Nem is hijâba vaót a zojjân szeip, a zângyalok megirigyēlteik a zântâónijâji kirâtaó, ēccēp tâvâszî rēgvelēn csak ârrâ virât, hogy a feleseigeⁱnek csak hût helyē, elvitteⁱk a zângyalok a feődreő fēl a mēnyeigbe.

Itt a kirâ iszontâtaónâ bbúsulásnâk âttâ mágât, csak nem tuttâ elfelejtenyi já feleseigeⁱt. Sē eijjelē sē nâpâlâ nem vaót, mindeⁱ csak búsút, szomorkodott, mind a kinek a tyuk elvittē já kēnyēreⁱt.

No de — a hogy szokâs mondâs — sēmmi sē târt örökēⁱ. A kirânâk is âggyig beszētek a lelke^re a feőfeő embēreji, hogy — így mēg amúgy, erre mēg âmârrâ vâgy mi — jaó tēnneⁱ hâ mēhhâzasodnâ ûrâ, letâlâb lēnnē ânnâ jânâk a neveletlen kis ârvâjânâk, a ki jâz elseő feleseigēt keresnyi. De jâzt eleőre is mēmmonâ, ho ccsak olyânt vész el, a ki szâkâjtott olyan lész, mind az e elseő feleseigē vaót. Sokâig jârt-kelt szânâszeⁱt a vilâgbâ, ēgyik orszâgbaó ki, já mâsikbâ be, de

olyan sze^p ásszonyrá sêholsê tánát, mind az e^o else^o felese^{ige} va^{ot}. Uta^ojára is csak a llê^t a dologba^o, hogy a kirâ ásszony nekû te^{rt} vissza jâz országába. Hanem míg e^o odâ járt, az else^o felese^{ige}te^o márâtt jânyába^o olyan sze^p kirâkisâsszony vât, hogy no, — hetedhe^t országba^o járták a csudájára.

Itt a kirâ kihirdettetyi jâz ege^{isz} vilâgon, ho csak ânnâk âggya jodâ felese^{igü} a jânyât, a ki jâz e^o âlmât mêttaggyâ fejtenyi, a ki pegyig mē nnem tuggyâ fejtenyi, hâlâlnâk hâlâlâvâl hâl mēg.

Erre a hirre gyôttek osztâng mädâr nem járta messzê fe^odre^o is nâ ttûda^{sok}, hirês neves vite^{zék}, kirâfiâk, de jégyk sê tuttâ mēffejtenyi jâz âlmot, a minêk mēgint a llêtt a ve^{gi}, hogy a kirâ jégymâsutân kâra^obâ húzâtta je^okôt.

Mêkhállottâ eszt a zâpolla^onijâji özvegy kirâne^{nak} a tizennya^oc esztende^s fja is. Ászmonygyâ jêccêr a zânnyanâk.

„Fêlse^{igés} ânyâm, eⁿ elmênêk szerêncse^t pra^obânyi, mēffejtêm a zânta^onijâji kirâ jâlmât, hogy elnyerjem ânâk a sze^pse^{igés} sze^p jânyânâk a keze^t, a kinek a hirê idê is eljutott.“

A zözvegy kirâneⁱ ôsszêcsâptâ jâ keze^t ijette^{be}.

„Jâj szerelmes fjam, dehogy bocsâtolâk eⁿ te^{ig}êdet odâ, hogy gyônge e^{let}êdet elvégyê jâ zânta^onijâji kirâ! Te^{ig}y lê jerre a gondolâtra^o eidê^s fjam, nê ejes ke^{ic}cse^{ig}be, ne szomorîd mē szêge^{iny} ânyâdot...“

De bijony a kirâfi nem hâlgâtott a sze^p sza^{ra}, âggyig rimânkodott a zânnyanâk, hogy ve^{kte}re sok ke-serves kônyhullâtâsok kôzött belêjêggyezêtt. Sûtött hât ê ttârisznya bugâcsât a fjanâk a zûtrâ, a letôregeb szolgâjât âttâ mellêje, de ja^o a lelke^{re} kôttê, ho gyúgy vigyâzze^k a kirâfirâ, mind a ke^t szême^{re}, mer hâ vâ-

lámi bája tánâ esnyi, többet â szemé elejibé né kerűjön, mer bijony nem lát ja^ó ve^íget.

Méntek mēndēge^ítek hetethe^ít ország ellene^íbe, szé^íl ellen, nâp âlátt, mig ve^ígre ele^írték a zânta^ónijâji kirâ országâbâ. Itt â kirâfi früstök utâ nâszt mongyâ já szolgájának:

„No Pályi bácsi, márâgye^ík it kēnd â la^óvâl âggyig, mig e^ín elve^ígzēm â dolgom â kirânâ.”

Ugy is va^ót. A kirâfi bemēnt â nâgy rēzidenciâbâ, minygyâ be jis vezette^ík â kirâjelejibe.

„Hât kedves öcse^ím, tē ki fijâ vâgy, mi járâtâ gyöttel hozzâm? Ászmonygyâ neki já zânta^ónijâji kirâ.

Ászt feleji jerre â kirâfi:

„Fēlse^ígēs kirâj urâm, hâllottâdē hire^ít válâhâ jánnâk â vite^íz âpolla^ónijâji kirânâk?”

— „Hâllottâm.”

„No hâ hâllottâd, hât e^ín ânnâk â fijâ vâgyok, âze^í gyöttem, hoty fēlse^ígēdnek â zâlmât mēffejesem.”

Ász monygyâ jerre jâz anta^ónijâji kirâ: „No fijâm, âkkor csâk fordú visszâ de mingyâ, né jis itâss, né jis nyergeltess, mer nem ja^ó járâtâ vâgy. Sok sze^íp vite^íz messzē fe^ódre^ó tra^óbâtâ mâr âszt, de jēgy sē lâttâ mēttöbbet â mágâ házâjât. É^ín âpâdot ja^ó ēsmertem — nyugoggye^ík — ja^ó lâbon is állottâm velē, e^ípen âze^í tânâcslom eszt nekēd, mer hâ mēnnem fejtēd, tudod, hogy hâlâlnâk hâlâlâvâl hâlsz mēg.”

De híjâba va^ót mindēn. Â kirâfi nagyon ere^ósködött, kötte já zēbēt â kâra^óho, hogy így, hogy úgy, e^ó bijony mēffejtyi, hogy â kirâ ve^íkte^íre jis belējēgyezēt.

A kirânâk âlmâ pegyig e vva^ót.

— „Ânyâji hús vâl e^íl, keresi ja ffelese^ígi öcse^ít, de nem tânâjja.”

Â kirâfi mē vvâkârtâ ēkkicsint â feje^ít, ’oszt âszt vâlâszoltâ já kirânâk:

— ,Igaz ve'n gázembër, hoty hãmis szekerèn jãrsz. Anyãji húsval e'sz, merd úgy e'sz à jányodvál, mindha felese'gëd va'nã.'

Hej de bëzzëg mëkhãragudott àm ere já feleletre já kirã, kãrdot rãntott, hogy minggyã lë vãgja já kirãfit, à mme' jũgy rãderítettë já vizes pokra'cot, de biz' à hirtelen fëlkãpott já' lovãrà, hogy me'g à futa' szel is csak itt-ott jãrt nyomãba.

De à kirã nem hãttã jánniyibã já dolgot, hãdãt üzent à zãpolla'nijãji kirãfinak, oszt ë nnãcesãtãba jũgy mëv-vertë já serege't, hoty hirmonda' së mãràtt bele'le. A kirãfi fe'dõnfuta'vã lëtt, à zõzvegy kirãne't pegyig à hiveji elrejtette'k ë ttitkos herre.

Mënt mëndege't a'tãn à kirãfi orszãgra' orszãgrã, míg ëccër ele'rt à ttëngër pãrttyãrà. E'pen àkkor gyõt arrã ed nã ttëngëri gãjã, fël is ke'iredzët rã àzom ma'odon, hogy vigye'k e'õt àt à túsa' pãrtrã. Fël is vëtte'k.

He't nãp, he't e'iccãkã mëntek mã já tëngëren, hogy vízne', mëg e'igne' egyebet nem láttãk. Mã nem is va'otãk messzë já parta', mikor olyan e'igihãború keletkezëtt, à minye'õt à zõzõnvíz a'otã me' nnem látott à vilãg. Egy bornyãszta' nãty forga' sze' fëlkãptã já gãjãt, oszt úty hozzã csãptã jë cciklãho, ho ccãk diribra' dãrãbrã tört, mindënk belëfút à tëngërbe, à kirãfi is nãdnehezen tudott csak fël kãpãckogyni já cciklãrà.

Àhogy osztë'ng összõszëttë mãgãt, körüne'zëtt, hoty hol is vãn hãt e' most, mife'lë fe'd àz, à hovã je'õ kerût. Nem látot mãst mãgã ele'õtt, mind egy rëneteg nãgy erde'se'gët. Jãrt-ke'õt osztãn e' já nãgy erde'se'gbe isten tuggyã, mëggyig, míg ve'gre já túsa' ve'gin kijutot bele'le.

Itt lelkëm teremttë ccãk àzon vëszì mãgãt eszre, hogy e' ëd nãgy pusztã te'rse'gën áll, à kin pegyig bor-

zaszta^ó sok katonáság egreceⁱrozik, é k^{kis} dombon még a kirá maga járany tra^onuson pipázik é gyoján hosszú-szárú tajtom pipába^ó, mind egy hálásza^ó rúd, a kit neⁱgy katoná tárt ke^t a^ódár^ó, já zötögyik még a tüzet piszkája já me^{nke}^ó nagy tajtompipába já bágneⁱtt^yával.

Cság b^amujja já kiráfi jégvideig a zegreceirozást. Éccer csak eszrevészi já zöreg kirá. Mingyá oda jinti magáho, oszt ászt monygyá neki, ho gyájje^k e^ó is a sorbá, egreceⁱrozze^k a többivel.

Já kiráfinak keⁱccer s^e kellett mondányi, bejât a gle^dábá, oszt olyan já^ó egreciroztatta meⁱg a többit is, ho gyá zöreg kirának csakúgy hízott a szemé a b^a-mulásta^ó. Még is hitá mingyá já k^asteⁱjábá, oszt ojján nagy vendeⁱgséⁱgét csápott a tisztöletyre, ho gyá mára-de^kjât he^t vák ka^ódús ke^t he^tyig ájjig tuttá egy fene-ketlen horda^óbá jelhordányi. De já kiráfit nem víditotta fél s^emmi s^e, csak ült a zasztálná ojan búsán, mind egy árvá tűzok mádar.

Eszre vészi jeszt a zöreg kirá, keⁱrgyi te^óle, mi já bája, de csak nem montá még. Besza^ó jerre a kirá já za^ódál házbá: 'Gyere ki csak jányom, hozd be já h^ar-fád, osztang h^arfáz ennek a szomorú fⁱjúnak égyet, hágy vidújje^k fél ékkiesint.'

Rákeⁱzgyi hát a szeⁱpⁱkirájany a létisletvígabbát, hogy mindenkinek já^ó kedv^e lett, de híjábá, a kiráfi csak szomorú máratt. Elkeⁱri jekkor a kiráfi já h^arfát, rákezd egy szomorú na^ótát, hogy meⁱg a r^ezid^encija is sⁱrt belé, osztang egy vígát, meⁱg heⁱccerte szébbet, mind a kirájany, úty hogy válam^ennyi jágár va^ót a r^ezid^enciá judvárán, összö jölelkézett egyegy kopa^óval, úgy járták a stáj^erost, meⁱg a zöreg kirá tra^onusa is m^ess^antút a nagy táncbá já ke^t hátúsá^ó lábára.

Nágyon m^ettecc^ett e z^a kirá jányának, kéⁱrté já

zárját, hogy táresá jott aggyig á kiráfit, míg e^őt ojan szeipen hárfáznyi mennem tanította. Ott is máratt, de minde^{ig} szomorú va^ót, híjábá fággáttá já kirájány, hogy mi já bája, nem vállotta meg.

It lelkem teremtet^té, mi törtéⁿik á dologba^ó, mi nem, nem égyeb á nágy sémminéⁱ, á zöreg kirá nem nyukhatott, lévezetté jécce^r á virágos kerbe á kiráfit, ott ere^őssen ke^rde^őre foktá, ki je^ő, mi já búja, bá-náttá.

Ász mongyá neki á kiráfi:

„Félse^ges kirájom, hállottád-é hire^t ánnák á híres ápollaⁿijáji kirának?“

„Hállottám, hállottám, ja^ó barátom va^ót.“

„No hát eⁿ ánnák á fijá vágyok.“

Erre sze^t nyittá já dolmányát á mejjeⁿ, mémmu-táttá já kiráji cimért.

„Aⁿnye e^des fijám, hát meⁱ nem mondod háma-ré^{bb}!“

Létt erre nágy örömse^g á rezidenciájába. Á kirá káron káptá, oszt mé ssé ját elé^{bb} velé, míg á jányáho nem e^rt, oszt rájok nem áttá jáz ájáji áldást. Csápták osztán hetethe^t országra szá^ólla^ó lágzit, csak ászb bānom, hogy eⁿ is ott nem léhettem. Va^ót ott mindēn, de mindēn, Hencidáta^ó Boncidájig fojt á sárgá leⁱ, á ssok faluve^{gi} cigānnák ugy fojt á hása já sok bevett já^óta^ó, mind á Saja^ó dērekā.

E^tek osztán ba^ódogú, most is eⁿek, ha mennem hálták.

Eggyig va^ót, mese va^ót, á mmesseⁿek vé^{gi} va^ót, Kelemēnnē kedvē va^ót, á zületyē telē va^ót, ēd mēg á mi bennē va^ót.

TARTALOMJEGYZÉK.

Lap

I. Bevezetés.

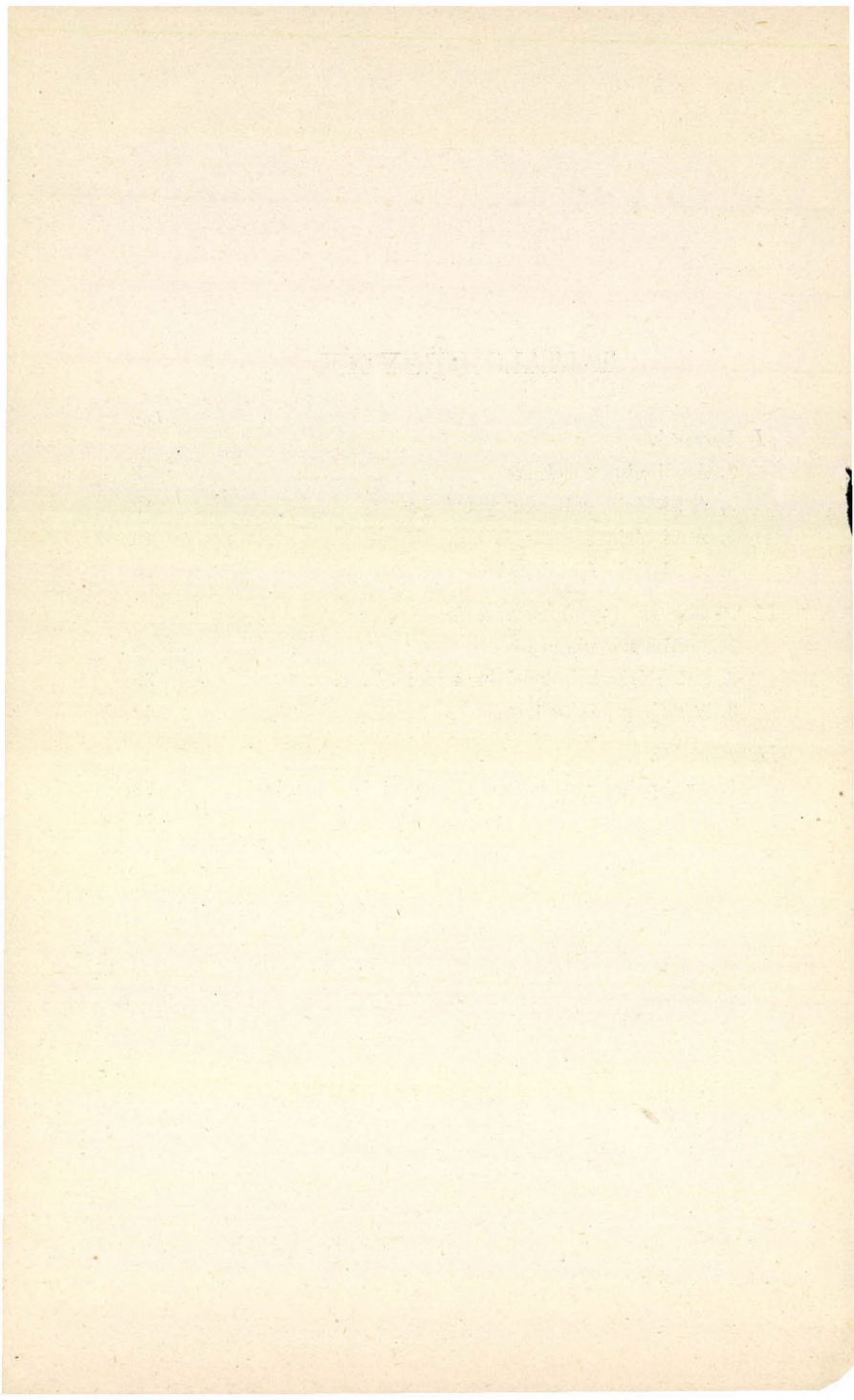
1. Apollonius története	3
2. A história szöveghagyománya	13
3. A história eredete és kora	16
4. A história feldolgozásai	25

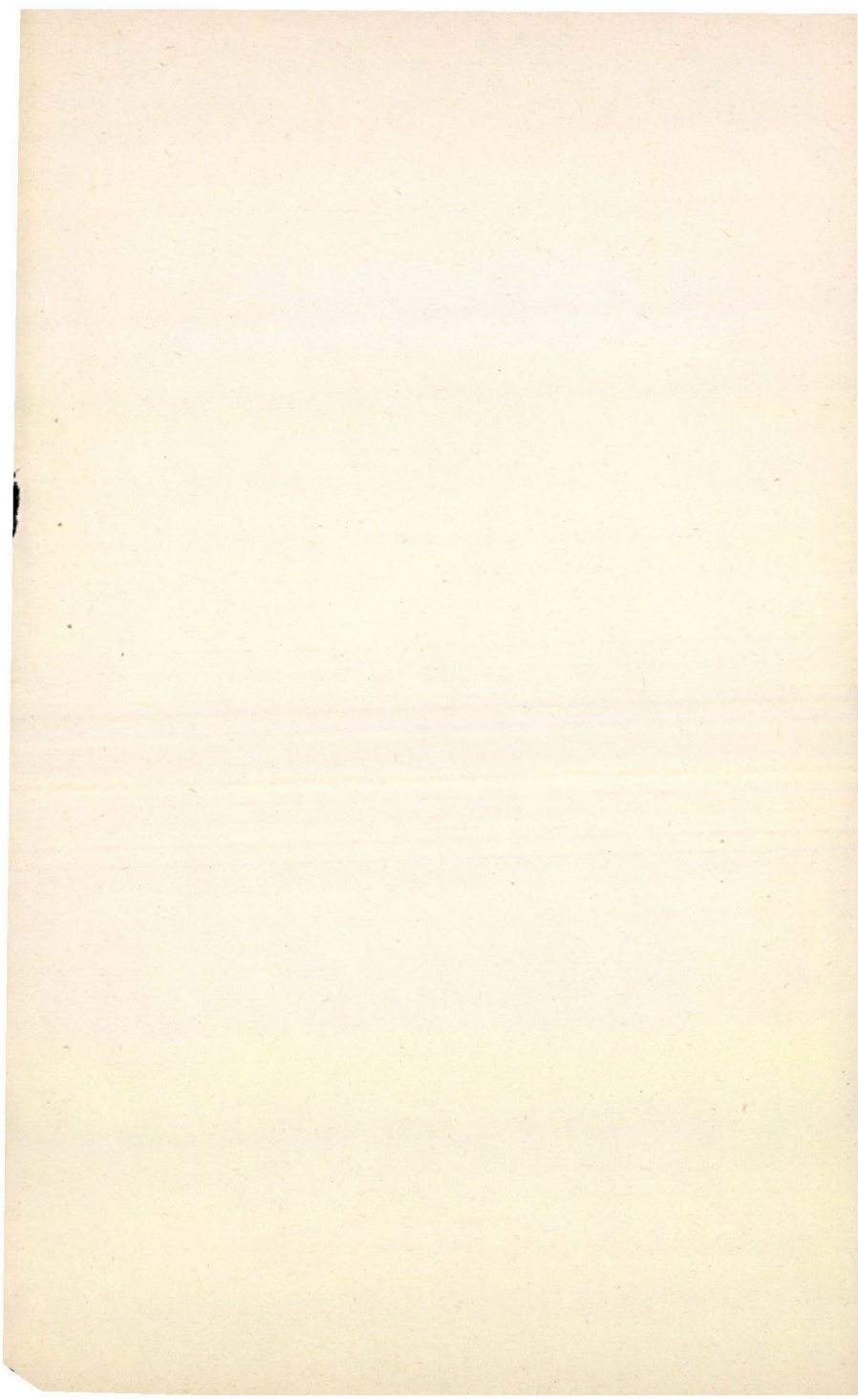
II. A magyar Apollónius-história.

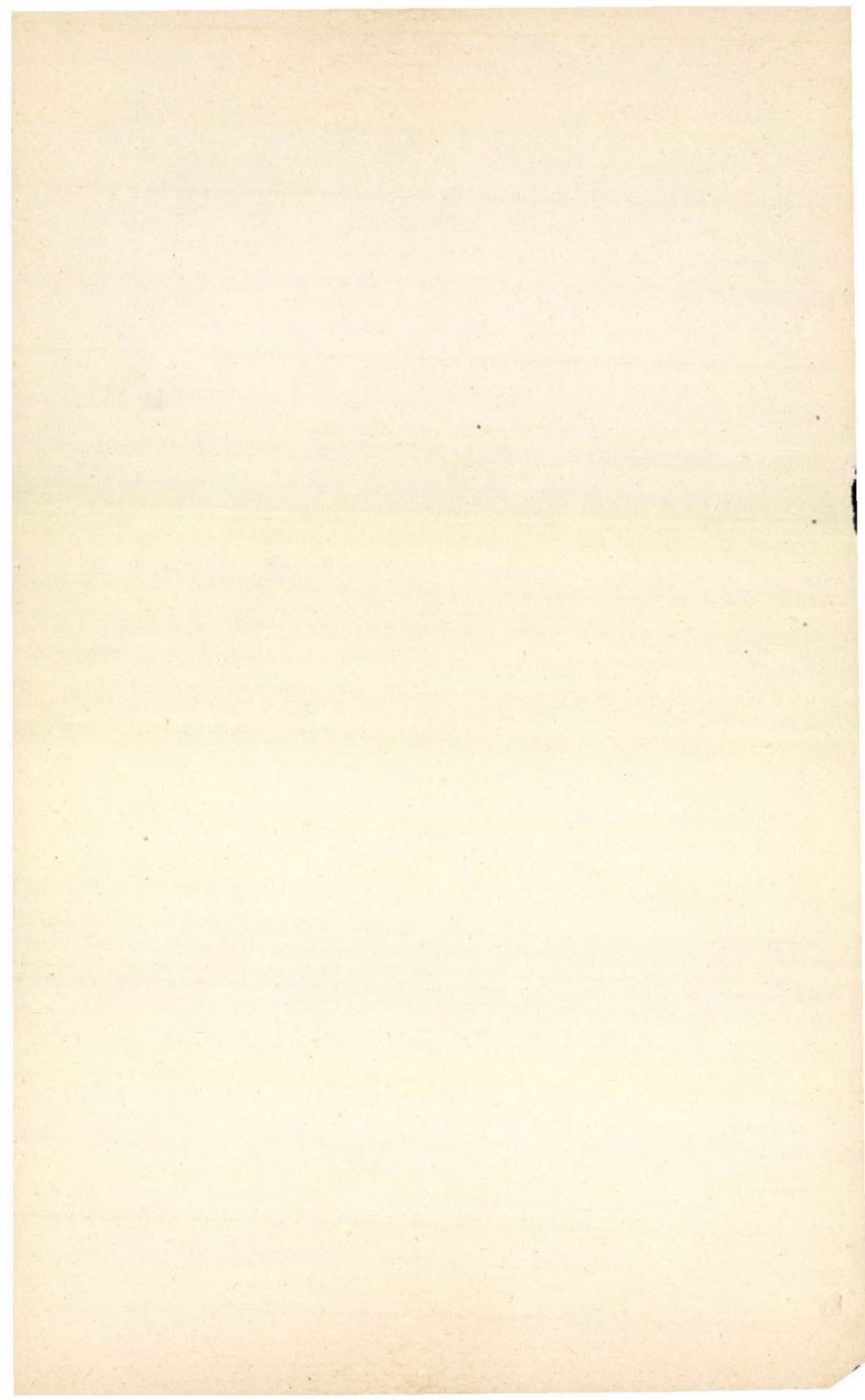
1. A história kiadásai	38
2. A história keletkezésének ideje és szerzője	39
3. A feldolgozás szövege	42

III. Függelék.

1. Az Apollonius-história népmesei feldolgozásai	73
--	----

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

1. SZÉKELY SÁNDOR, **A székelyek Erdélyben.** 1822. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV, 123 lap, ára 1 kor. 20 fill.
2. **Pálos iskola drámák a XVIII. évszázából.** A M. T. Akadémia kéziratából kiadta BAYER JÓZSEF, 80 lap, ára 80 fill.
3. **Csiksomlyói nagypénteki misztériumok.** A XVIII. századi kéziratból kiadta FÜLÖP ÁRPÁD, 244 lap, ára 2 kor.
4. **Heltai Gáspár esopusi meséi,** Colosvarot, 1566. Kiadta IMRE LAJOS, 304 lap, ára 2 kor. 40 fill.
5. **Poncianus históriája.** Bécs 1573. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 231 lap, 2 kor.
6. **Gyöngyösi István. A csalárd Cupidonak kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek géniusa.** A költő kéziratából kiadta dr. RUPP KORNÉL, 194 lap, ára 2 kor.
7. **Bessenyei György. A természet világa v. a józan okosság.** Kiadta BOKOR JÁNOS 407 lap, ára 3 kor. 60 fill.
8. **Dugonics András. Az arany perezcek.** III. kiad. Kiadta BELLAAGH ALADÁR. 368 lap ára 3 kor. 20 fill.
9. **Balogh István. Ludas Matyi.** Bohózat 3 felvonásban. Kiadta BAYER JÓZSEF. 96 lap, ára 1 kor.
10. **Mondolat.** Dicshalom 1813. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Két hasonmással. 109 lap, ára 1 kor.
11. **Felelet a mondolatra.** Pesten 1815. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú bírálatai és Somogyi Gedeon válasza a feleletre. 114 lap, ára 1 kor.
12. **Telegdi Miklós** felelete *Bornemissza Péter fejtegetés* czimű könyvére. 1580. Közrebocsátotta Dr. RUPP KORNÉL. 172 lap. 1 kor. 60 fill.
13. **Bessenyei György. Agis tragédiája.** Bécs 1772. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. Egy hasonmással. 171 lap, ára 1 kor. 20 fill.
14. **Bolyai Farkas. II. Mohamed.** Szomorujáték három felvonás. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 112 lap, ára 1 kor.

15. **Vásárhelyi daloskönyv.** XVI—XVII. századi szerelmi és tréfás énekek. Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 247 lap, ára 2 kor.
16. **Bessenyei György. Lais vagy az erkölesi makacs.** Vigjáték öt felv. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. 102 lap, ára 1 kor.
17. **Fazekas Mihály versei.** Bevezette és kiadta TÓTH REZSŐ. 206 lap, ára 2 kor.
18. **Gesta Romanorum.** Fordította HALLER JÁNOS. Kolozsvár. 1695. Kiadta KATONA LAJOS. 516 lap, ára 4 korona.
19. **Faludi Ferentz Téli éjtszakák,** Kiadta dr. RUPP KORNÉL. 183 lap. 1 kor. 60 fill.
20. **Kazinczy Ferencz. Tővisek és virágok.** Széphalom 1811. Kiadta BALASSA JÓZSEF. 100 lap. 1 kor.
21. **Protestáns iskoladrámák.** Összegyűjtötte és kiadta BERNÁTH LAJOS. 410 lap. 4 kor.
22. **Költői elbeszélések** KRESKAY IMRE hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel közli Dr. HATTYUFFY DEZSŐ. 124 lap. 1 K 50 f.
23. **Ányos Pál versei.** Bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve kiadta CSÁSZÁR ELEMÉR. 324 lap. 4 kor. 50 fill.
24. **Verseggy Ferencz kisebb költeményei.** Kiadják Császár ELEMÉR és MADARÁSZ FLÓRIS. 408 lap. 6 kor.
25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette Dr. MIXICH LAJOS. 240 lap. 3 kor.
26. **Szentjóbi Szabó László költeményei.** Életrajzi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta GÁLOS REZSŐ. 252 lap. 5 kor.
27. **Magyari István. Az országokban való sok romlásoknak okairól.** Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 278 lap. 5 kor.
28. **Földi János magyar grammatikája.** Közzéteszi GULYÁS KÁROLY. 304 lap. 6 kor.
29. **Révai Miklós magyar nyelvi és irodalmi kézikönyve.** «A' magyar deáki történet». Az eredeti kéziratból, részben első ízben kiadta utószóval, tartalommutatóval ellátta Dr. RUBINYI MÓZES. 120 lap. 3 kor.
30. **Bessenyei György. Az embernek próbája.** 1772 és 1803. Kiadta HARSÁNYI ISTVÁN. 196 lap. 5 kor.